

Van Otterplaat tot Groenveldsweid

Uitgave van de Stichting Langedijker Verleden.

3e Jaargang, nummer 1
Oktober 1997.

Van Otterplaat tot Groenveldsweid.

Het blad 'Van Otterplaat tot Groenveldsweid' is gratis voor donateurs van de stichting Langedijker Verleden. Het lidmaatschap bedraagt minimaal f 12,50 per jaar, 65-plussers betalen f 7,50. Losse nummers kosten f 5,—.

Het bestuur van de Stichting Langedijker Verleden wordt gevormd door:

Jan Wijn (voorzitter)	Kroonstraat 30	1724 RM Oudkarspel	tel. 0226-313227
Cor Oudendijk (secretaris)	Dorpsstraat 453	1722 EJ Zuid-Scharwoude	tel. 0226-320610
Tanja Ursem-Kuiper (penn.)	W.de Zwijgerstr. 6	1723 KG Noord-Scharwoude	tel. 0226-315422

Bestuursleden:

Jan IJff	J.van Stolbergstr. 41	1723 LB Noord-Scharwoude	tel. 0226-312822
Ida Tauber-de Waard	Dorpsstraat 866	1724 NV Oudkarspel	tel. 0226-312185
Jaap de Groot	Dubbelebuurt 1	1721 CL Broek op Langedijk	tel. 0226-313906
Cees Rutten	Keizersloot 5	1722 GW Zuid-Scharwoude	tel. 0226-312834
Janny Meinsma-Huisman	Platte Ven 171	1723 AP Noord-Scharwoude	tel. 0226-312509
Ria Put-Luken	Voorburggracht 507	1724 RJ Oudkarspel	tel. 0226-317619

Gironummer: 464735;
Bankrekeningnummer: 34.66.26.137 Rabobank Langedijk.

De redactie van 'Van Otterplaat tot Groenveldsweid' bestaat uit:

Jan IJff, Cees Rutten, Cor Oudendijk en Janny Meinsma.

Redactie-adres:

Dorpsstraat 453
1722 EJ Zuid-Scharwoude

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de auteur of de redactie.

Inhoudsopgave:

Voorwoord; Reacties op het 2e nummer	1
Otterplaat en Groenveldsweid	2
Hoe het een dorpsgenoot verging	3
Nut en Genoegen	5
Dorpsfiguur en idealist	12
Vis, een familie van schoolmeesters	14
Een bekende Langedijker, Maartje Kliffen	18
Fotograaf Niestadt in Zuid-Scharwoude	19
Korenmolenaars en gorters in Noord-Scharwoude	20
Een dag naar Alkmaar in 1785	24
Een ULO-klas uit 1946	26
Reciteervereniging 't Rozenknopje	26
De Spoorstraat van voorheen	28

Voorwoord.

Het seizoen 1997 is weer achter de rug. Mede door de vrijwillige hulp van onze donateurs waren wij in staat om dit jaar een leerzame expositie 'Varend en Vissend Verleden' aan u te laten zien in 't Regthuis. Gezien de vele positieve reacties is dit zeker gelukt. De beide scholen uit Oudkarspel hebben met hun leerlingen de expositie bezocht en waren zeer enthousiast. We kunnen alleszins terugzien op een prachtig seizoen.

Een ander onderwerp dat inmiddels zeer aanslaat is ons blad 'Van Otterplaat tot Groendveldsweid'. Het verheugt me dat de redactie er ook nu weer in is geslaagd een blad samen te stellen wat voor donateurs van Broek tot en met Oudkarspel aantrekkelijk is om te lezen. Het is immers de bedoeling dat alle dorpen aan hun trekken komen.

Wij danken de Rabobank voor hun geldelijke bijdrage, alsmede iedereen die heeft meegeholpen aan de totstandkoming van dit blad. Ik wens u dan ook veel leesplezier en hoop u ook het komende seizoen weer in 't Regthuis te mogen begroeten

Jan Wijn, voorzitter.

Reacties op het 2e nummer.

De Twuyverweg.

Een foto van het ongeluk op de Twuyverweg hadden we graag in het vorige nummer afgedrukt. Het enige exemplaar wat te vinden was stond in de Alkmaarsche Courant, maar deze afbeelding was erg slecht. Van de heer I. Nijman kregen we bijgaand fotootje, overgenomen uit het Geïllustreerd Zondagsblad. We zien de auto van Klaas Slot ondersteboven te water liggen. Geen wonder dat hij hier niet levend is uitgekomen.

Herinnering aan de Russische revolutie.

Mevrouw Van der Heide-Vis uit Badhoevedorp, een kleindochter van Meester Jan Vis uit Oudkarspel, werd er door het artikel aan herinnerd dat zij nog verwant was aan de verongelukte Klaas Slot. De vader van Klaas, Rens Slot (van de firma KW), was destijds een belangrijk groentenhandelaar. Spoorwagens vol werden verstuurd, heel vaak naar het buitenland. Zo ook spoorwagens kool naar Rusland. In 1917, het jaar van de Russische revolutie, had hij ook een omvangrijke trein met groenten verstuurd naar Rusland. Zodra hij hoorde van de revolutie zag hij zijn geest al dwalen en vreesde nooit meer iets terug te zien. Groot was zijn verbazing toen de complete trein terug kwam, ter betaling gevuld met kostbare instrumenten en boeken, waarin alles over de tsaren was doorgehaald. Het aantal boeken was zo groot dat Rens Slot aan diverse kennissen en relaties van deze boeken heeft uitgedeeld. Na tachtig jaar heeft mevrouw Van der Heide de boeken, die haar vader Willem Vis ooit kreeg, nog steeds bewaard.

Het raadsel van Langedijk.

Het stukje over het mogelijke ontstaan van Langedijk houdt de gemoederen wel bezig.

Allereerst ontdekte de heer C.Gutter een paar stommigheidsjes waar we met ons allen overheen hebben gelezen. Als er staat 'men groef vanaf de Rekere van oost naar west' dan moet dat natuurlijk zijn 'van west naar oost'. Vanzelfsprekend kwam men dan eerst bij de Zomersloot, die liep op vrijwel dezelfde plaats als nu de S3. Het verschil was dat de Zomersloot zuidwaarts afboog naar Sint-Pancras. Niet de Zomersloot liep langs de Kerkmeer maar de Winterweg. Zo zie je maar weer hoe gauw je de mist in kunt gaan als redactie.

Over de naam 'Kerkmeer' oppert de heer Gutter dat die komt van het dichtbij de kerk gelegen meertje. Het is allemaal mogelijk, maar we weten het nog niet. Kort na het uitkomen van ons blad spraken wij Henk Komen, schrijver van wekelijkse stukjes in 'De Koerier'. Volgens Henk is het zonneklaar dat de drie noordelijke Langedijker dorpen zijn ontstaan vanuit een 'opkaveling' uit het westen. Broek daarentegen zou vanuit Vrone (Sint-Pancras) zijn ontstaan. Ter illustratie drukken we een kaartje van Henk Komen af, waarop de verschillende verkavelingspatronen goed zijn te zien.

De heer J.Wagenaar uit Heerhugowaard maakte ons attent op het boek 'Archeo-logica' van Frans Diederik. Na het lezen hiervan komen we tot de conclusie dat Diederik ook gelooft dat langs de Winterweg een aantal nederzettingen heeft gelegen die als voorlopers van Zuid- en Noord-Scharwoude en Oudkarspel worden gezien. Ook hij noemt de Winterweg en Zomersloot oude waterlopen die later verlaten zijn om elders, meer naar het oosten een nieuwe nederzetting te stichten. Als oorzaak noemt Diederik de last van het oprukkende water van de rivier de Rekere. Voorts maakt hij melding van een schat aan archeologisch materiaal wat tijdens de verkaveling tevoorschijn kwam. Omdat dit meest uit

de late 12e- en 13e eeuw afkomstig was maakt hij hieruit op dat de voorlopers van de dorpen midden in het Geestmerambacht waren gelegen.

Ook Diederik plaatst Broek apart van de andere drie dorpen en noemt het dorp een 'rest-ontginning' op de grens met Vrone.

Een onderscheid tussen Noord- en Zuid-Scharwoude enerzijds en Oudkarspel anderzijds wordt ook gemaakt. Oudkarspel zou vanuit Schoorl zijn ontgonnen, de andere twee vanuit Bergen. Ofschoon de huidige drie dorpen ongeveer uit dezelfde tijd moeten stammen zou Oudkarspel veel meer voorgangers gehad hebben dan de beide Scharwoudes. In het gebied ten oosten van de Winterweg zouden er tijdens de verkaveling acht zijn teruggevonden van vóór het jaar 1000. De andere dorpen kennen niet meer dan twee eerdere nederzettingen, één aan de Winterweg en één aan de Zomersloot.

Otterplaat en Groenveldsweid (door de redactie).

Men heeft ons gewezen op het ontbreken van een stukje verklaring over de stukken land die de naam van ons blad vormen. Niet iedereen weet hier natuurlijk het fijne van, zodat we in ieder geval hier de ligging en een paar bijzonderheden willen bespreken.

Het Otterplaatje.

Van onze donateur Cees Bakker uit Sint Pancras kregen wij een paar mooie foto's van het inmiddels beroemde Otterplaatje. Helaas bleek afdrukken van de kleurenfoto's teveel kwaliteitsverlies op leveren, vandaar dat we een andere foto van 't Otterplaatje plaatsen.

't Otterplaatje vanuit het zuiden.

Rechts de Twuyverweg, in de verte Smith's Chips.

Beroemd is dit stukje land inmiddels omdat tot voor een paar jaar geleden bijna niemand van dit akkertje had gehoord. Waarschijnlijk heeft men het altijd gehouden voor een uitstulping van het talud van de Twuyverweg. Door de plannen van de gemeente Langedijk is het Otterplaatje in het middelpunt van de belangstelling komen te staan. Het lijkt wel de kant op te gaan dat het Otterplaatje zal worden gespaard.

Het is vrijwel zeker dat er ooit otters op het akkertje hebben liggen 'spragen' in de zon. De naam 'plaat' duidt op een vaste ondergrond. Er zijn meer perceelsnamen met de toevoeging 'plaat' in de buurt.

De Groenveldsweid.

De weid die ooit behoorde aan burgemeester Groenvelt van Oudkarspel, werd daarom Groenveldsweid genoemd. De weid lag aan het einde van de Luizeknip, op het Noordeinde van Oudkarspel dus.

De beste plaatsaanduiding is ten westen van het café 'De Knip', daar waar nu de verlengde Woudmeersweg ligt.

Burgemeester Groenvelt (met een 't') was een rijk man die ooit een aanzienlijke som geld heeft nagelaten aan de Oudkarspeler kerk. Hij bezat ook land in de omgeving, waarvan de weid er één was. De Groenveldsweid (we houden de 'd' maar aan) was met de weg verbonden door middel van een brug. Verder was het stuk land volledig omgeven door water. In het dorssseizoen stond altijd de grote, door een stoommachine aangedreven dorsmachine op de Groenveldsweid opgesteld. De dorsmachine is helaas verbrand. Op 7 augustus 1973 om 23.50 uur ging de boet op de Groenveldsweid, met daarin nog steeds de unieke dorsmachine in vlammen op. Aardig is nog om te vermelden dat achter de weid een soort driesprong van sloten was waar menig kind heeft leren zwemmen. 't Was daar namelijk mooi 'flook' (ondiep).

Een foto van de bekende dorsmachine op de Groenveldsweid.

Hoe het een dorpsgenoot verging *(door Jan IJff).*

Een draaiorgel klinkt altijd gezellig. Het hoort echt bij het geluid van de grote stad en we associëren het dan ook vaak met Amsterdamse grachten. Een enkele keer kwam of komt er nog wel eens een draaiorgel in onze dorpen, maar dat begint tot de uitzonderingen te behoren. De man bij het orgel, daar bekommeren wij ons niet om. Het gaat immers om de muziek en dan nog juist om de specifieke draaiorgelklank. Toch krijgen we in dit verhaal juist

te maken met de man bij het orgel, de orgeldraaiër. Hoe komt iemand ertoe om het beroep van orgeldraaiër te kiezen? Dat dit niet zomaar een keuze is, maar dat je daar door allerlei omstandigheden zomaar inrolt, dat ondervond Jan de Wit.

Jan, geboren in 1934, was de zoon van de huisarts Dr. J. de Wit uit Oudkarspel, de voorganger van Dr. Gerrmann. Uit hetgeen Jan destijds vertelde kunnen we het volgende verhaal samenstellen.

Om in Amsterdam orgeldraaier te mogen zijn moet je kunnen aantonen dat je asociaal of invalide bent. In ieder geval moet je niet in staat zijn om te werken, anders krijg je geen vergunning. Vader De Wit zou zich waarschijnlijk omdraaien in zijn graf als hij wist dat zijn zoon orgeldraaier is geworden. Moeder vond het allemaal wel goed.

Jan had een onstuimig verleden. Hij was leerling-analist, leerling-journalist, actuaris (wiskundig adviseur) en nog meer, maar al die baantjes hield hij niet langer dan een paar maanden vol. Toen hij 25 was kon hij een baantje krijgen als nachtwaker. Zo'n baan had hij al lang naar uitgekeken, maar na een jaar was dit ook afgelopen. 'Ik hoefde alleen maar wat te prikken en te klikken', zei hij, en dat liep natuurlijk fout.

Na schoonmaker in verschillende hotels en spoorwegman kwam hij door wat bedrijsdiefstallen in voorarrest. Hij kreeg toen zo'n spijt van alles wat hij gedaan en niet gedaan had dat hij duidelijk zag dat het zo niet door kon gaan. Hij nam toen het besluit om sociale psychologie te gaan studeren.

Samen met een groepje studenten werd besloten een sociologisch onderzoek te doen naar de draaiorgels. Door dit onderzoek werd Jan de Wit bijzonder gefascineerd door het instrument. Zodanig zelfs dat hij zijn studie eraan gaf en via de contacten, die hij met diverse personen had gelegd door zijn studie, in de draaiorgelwereld terecht kwam. Hij begon eerst als hulp, maar dit veranderde toen hij een erfenis van zijn vader ontving.

Met dit geld werd het slim aangepakt want hij richtte een stichting op. Had hij dit niet gedaan dan zou hij een groot deel van dit geld hebben moeten afdragen aan de belasting. In de loop der jaren was er namelijk een aanzienlijke schuld ontstaan.

De stichting 'Draaiorgel Carillon' kreeg het orgel dat die naam droeg in huurkoop van de verhuurder Perlee. Jan moest op zijn beurt elke week 120 gulden huur aan de stichting betalen.

"Dat is te doen" zei hij zelf, " 's morgens om 10 uur

beginnen tot 's middags 4 uur. De inkomsten zijn dan vaak meer dan 10 gulden per uur. Aan de andere kant ben je vaak afhankelijk van het weer."

De reparaties aan het orgel namen veel tijd in beslag. In zo'n geval ging hij met een andere orgelman mee om toch wat te verdienen. Daar werden duidelijke afspraken over gemaakt. In het begin geneerde hij zich om geld te vragen aan de mensen. Later werd dat beter en wel om de volgende reden, die hij als volgt beredeneerde: "Je brengt door de gezellige muziek van het orgel veel blijheid en vrolijkheid en dat moet ze toch wat waard zijn."

Jan de Wit. Hoe kom je ertoe om orgeldraaier te worden?

Waar Jan de Wit woonde? In een klein kamertje in het 'Huis van gesneden katers', zoals hij zijn onderkomen betitelde. Er woonden alleen mannen, vogels van diverse pluimage. Het was er nogal deprimerend en daardoor werd 's avonds vaak de kroeg opgezocht. Trouwen? "Wie wil er nou een orgelman? Hoogstens kunnen wij alleen nog een vrouw met een houten poot krijgen." Jan had echter, na al zijn omzwervingen en zijn vele betrekkingen, zijn bestemming gevonden. Hij was erg aan zijn orgel verknocht en noemde het zijn 'levenskameraad' en zei resoluut: "Dit blijf ik altijd doen!"

Dit is een bewerkt krantenartikel dat in 1971 is verschenen. Omdat dit echter een oud-plaatsgenoot betreft is het interessant genoeg om te registreren. We kunnen hier nog aan toevoegen dat Jan, enkele jaren na het schrijven van genoemd verslag, toch een vrouw schijnt te hebben ontmoet. Helaas is deze kleurrijke figuur een paar jaar terug overleden.

Voor gezellige muziek moet men toch wat over hebben.

Nut en Genoegen *(door Cor Oudendijk).*

Dit jaar is het op de kop af 125 jaar geleden dat in Zuid-Scharwoude de vereniging 'Nut en Genoegen', kortweg 'Het Nut' werd opgericht.

Het Nut was voorheen een begrip, maar weten we nu ook nog wat dat inhield? In het navolgende artikel wordt geprobeerd iets over 'Het Nut' te vertellen.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

In de aanloop naar de vernieuwende denkbeelden van de Franse Revolutie werd er op 8 november 1784 te Monnickendam ten huize van Jan Nieuwenhuyzen, doopsgezind predikant aldaar, de eerste afdeling van 'De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen' opgericht. Acht dagen later werd reeds de eerste vergadering gehouden. In augustus van het volgende jaar telde het Nut al 344 leden. Ofschoon vanaf 1787 het hoofdbestuur in Amsterdam zetelde en het Nut zich uitbreidde over heel Nederland is het toch een duidelijk Noord-Hollandse start geweest. Doel was om 'de gewone man' wat meer ontwikkeling te geven. Het 'departement', zoals de afdeling werd genoemd, wierf leden onder de gegoede burgers en van hun contributies wilde men goede werken gaan bekostigen. Opvallend is wel dat de gewone man er zelf in eerste instantie niets over te vertellen had. Alles vóór maar niets dóór de gewone man, was het motto. Ook in onze ogen nu discriminerende regels bestonden binnen het Nut. Zo mochten vrouwen en Joden niet worden toegelaten. Een regel die pas een halve eeuw later zou worden afgeschaft.

Een veel voorkomend initiatief van het Nut was de oprichting van een volksbibliotheek. Bij het volk diende 'de onkunde en het onverstand te worden verjaagd' en draaide het om 'de vormingen van het aankomend geslacht'.

Tot ver in de 20e eeuw zijn verspreid over het land nog Nutsbibliotheken geweest. Op verzoek van Koning Willem I werden sinds 1818 ook Nutsspaarbanken opgericht. Na verschillende fusies tot Bonds-spaarbanken en later tot VSB-banken bestaan deze nu niet meer.

Toen het Nut werd opgericht, ging het erom een bijdrage te leveren aan de volksopvoeding. Daar de overheid en andere organisaties later al meer deze taken gingen overnemen, werd het nutswerk langzaam aan overbodig.

Eigenlijk bestonden er twee 'Nutten', een officiële, opgericht in 1784 als 'Maatschappij tot Nut van 't Algemeen', en de niet aangesloten verenigingen 'Nut en Genoegen'.

De bij de maatschappij aangesloten verenigingen werden dus 'departementen' genoemd. In Noord-Holland, en met name in West-Friesland waren nogal wat van deze departementen. De oudste bij ons in de buurt waren Enkhuizen (1798), Alkmaar (1802) en Wognum (1820). Op Langedijk bestond er in Oudkarspel ook een afdeling van de maatschappij die in 1832 werd opgericht. Ruim een eeuw heeft deze afdeling bestaan tot zij in 1949 werd omgezet in de 'Culturele Kring Langedijk'. Helaas was deze opvolgster geen lang leven beschoren.

Eerste initiatief in Zuid-Scharwoude.

In Zuid-Scharwoude ontstond in 1872 een vereniging 'Nut en Genoegen' die het tot 1954 heeft volgehouden te bestaan. Het doel van deze vereniging was in grote lijnen wel hetzelfde als een Nutsdepartement, namelijk uitdragen van culturele zaken en waar nodig nood lenigen en voorzieningen in het leven roepen.

Op 2 januari 1872 vierde de Rederijderskamer 'Onderling Genoegen' haar tienjarig bestaan. Hierna heeft dit gezelschap niet lang meer in deze samenstelling bestaan want de laatste notulen dateren van 23 maart 1872. Het is praktisch zeker dat de vereniging 'Nut en Genoegen' de opvolgster is geworden van de rederijderskamer, omdat deze op 14 september van datzelfde jaar van start ging. De voorzitter van 'Onderling Genoegen' was namelijk de gemeentesecretaris H. van Twuyver die als secretaris optrad voor 'Nut en Genoegen'. Ook de namen van de leden van beide verenigingen komen bijna identiek overeen.

Tot voorzitter van 'Nut en Genoegen' werd de heer W. Hombrink gekozen, hoofd van de Openbare Lagere School. Zoals gezegd werd gemeente-secretaris H. van Twuyver de secretaris en tevens penningmeester. De contributie werd vastgesteld op f 2,50 per jaar, te betalen in twee termijnen in november en maart. Totaal waren er aan het eind van 1872 achttien leden, zodat een eenvoudig rekensommetje ons leert dat er jaarlijks in ieder geval f 45,- binnen kwam.

De eerste bijeenkomsten werden gevuld met lezingen en beschouwingen die pasten in de 'nutsgedachte'. Onderwerpen waren zoal: 'Beschouwingen over de wereld', 'Vermindering twist en tweedracht door gelijkheid van beginselen', 'Petroleum' en 'De minzame vrouw'.

Een maatschappelijk probleem werd ook naar voren gebracht, namelijk het tegengaan van bedelarij en dobbelarij in de gemeente. Besloten werd om in samenwerking met het gemeentebestuur en één of meer Rooms-Katholieken bij de ingezetenen van Zuid-Scharwoude rond te gaan.

Men zou met een lijst rondgaan en de opbrengst zou dan worden verdeeld onder de behoeftigen. Aan het eind van het jaar gingen de armsten namelijk vaak met Nieuwjaarswensen langs de deur en kregen daarvoor wat geld. Dit werd gelijkgesteld met bedelen. Kennelijk verliep de rondgang met de lijst goed want na afloop kon er f 140,- worden verdeeld. Opvallend is dat er van dit geld aan 69 gezinnen iets werd gegeven, waarvan 60 Rooms-Katholiek.

Je zou hieruit kunnen afleiden dat onder deze groep mensen de armoede toch aanmerkelijk groter was dan onder andere geloofsrichtingen.

Grotere gezinnen bij de katholieken en de nasleep van de achterstelling van deze bevolkingsgroep zullen hieraan niet vreemd zijn geweest.

Oprichting van een naaischool.

Op 7 maart 1873 leverde S.Bos Jzn een bijdrage waarin hij de wenselijkheid aantoonde om een damesvereniging op te richten. Het doel was nuttige zaken te bevorderen en uiteindelijk te komen tot oprichting van een naai- en breischool. Het duurde niet lang voordat aan dit initiatief vorm werd gegeven. Al op 9 augustus van datzelfde jaar werd besloten een naaischool op te richten en een onderwijzeres aan te stellen. Het loon, heel mooi tractement genoemd, werd uit de kas betaald. Een eventueel tekort dienden de leden zelf bij te passen. Ene mejuffrouw De Jong werd aangesteld als handwerkonderwijzeres. Naast haar loon van f 75,- per halfjaar ontving zij voor elke leerling nog een bedrag van 2 1/2 cent per week. De leerlingen betaalden verschillende contributies; 10 cent voor 'breijen', voor naaien en knippen 20 cent per week.

De lesuren werden vastgesteld voor niet-schoolgaanden van 13.00 tot 15.00 uur, voor schoolgaanden van 16.00 tot 18.00 uur. Juffrouw De Jong had daardoor wel tijd over maar mocht geen bijzonder onderwijs geven in de vakken die zij op de naaischool gaf. Opmerkelijk is dat zij vakantie had tijdens de kermis(!) te Broek op Langedijk, op 8 oktober en tijdens de kerstdagen.

Het was de bedoeling om de naaischool te huisvesten in het Diaconiehuis (nu Dorpsstraat 426) zodra dit gereed was. Kennelijk hield dit verband met een interne verbouwing waarbij een stukje grondruil met buurman Greidanus een rol speelde. Totdat het zaaltje klaar was werd de school gehouden in een lokaal van Aris Kist, kastelein van herberg 'De Roode Leeuw'. Alle goede bedoelingen ten spijt lezen we in de notulen op 21 november 1873, dus nog geen drie maanden later, dat de naaischool al weer werd opgeheven. Het hoe en waarom wordt niet vermeld.

Jubileum Koning Willem III.

Op 12 mei 1874 was het feest in Nederland. Koning Willem III en zijn eerste echtgenote koningin Sophie vierden hun 25-jarig regeringsjubileum. Ook in Zuid-Scharwoude moest dit feit gevierd worden. Ter gelegenheid van de feestelijkheden bood Juffrouw Hombrink het bestuur een vaandel aan. Tegelijk werd W.de Boer tot vaandrig gekozen. Hij kon meteen aan de loop, want ter ere van de koning werd een optocht georganiseerd. We lezen in de notulen: 'Op 14 mei is het gezelschap met hunne dames onder trommelslag het dorp langsgewandeld ter bezigtiging van de illuminatie en na de terugkomst nog eenigen tijd in één der lokalen van A.Kist bijeen geweest.'

Het valt een beetje moeilijk voor te stellen hoe deze optocht er heeft uit gezien. De fanfare bestond nog niet (die werd pas in 1894 opgericht) en instrumenten zullen niet in grote mate voorradig zijn geweest. Wanneer er alleen op een grote trom werd geslagen dan was het vast een sobere optocht. We stellen ons de leden van het Nut voor, alle echtparen netjes achter elkaar lopend, 'armpie deur'.

De genoemde illuminatie, feestverlichting dus, zal toch niet uitbundig zijn geweest. Electriciteit was er nog niet, gas kwam pas op bescheiden wijze in gebruik na 1886. We zullen dan toch aan olieverlichting en kaarsen moeten denken.

Dat men na afloop nog even 'mooi anzeten heb' in herberg 'De Roode Leeuw' valt absoluut niet te betwijfelen. Dit café is trouwens ook in later jaren het punt geweest waar men bijeen kwam, maar daarover later meer.

Over het jubileum van de koning wordt in de notulen verder niet meer gerept.

Men kwam bijeen in de herberg 'De Roode Leeuw' oftewel het lokaal van A.Kist.

• **Nieuwe denkbeelden.**

Het jaar 1875 begon met het aftreden van de secretaris H. van Twuyver. Hij werd opgevolgd door J. Klinkenberg. De nieuwe secretaris deed al vrij snel het voorstel om te onderzoeken een 'leesinrichting' op te richten. Veel 'Nutten' spanden zich namelijk in om bibliotheken van de grond te krijgen. Een direct vervolg kreeg het voorstel niet.

De onderwerpen waarover werd gesproken getuigen van nieuwe ontwikkelingen en denkbeelden. Zo toonde de heer Kok een door hem zelf vervaardigd toestel om gas te branden, 'hetwelk aller goedkeuring kon wegdragen'. De heer Böttger hield een lezing over lijkverbranding. Veel stof deed het lid Jupijn opwaaien toen hij op 29 mei 1875 de kermis wilde afschaffen en in plaats daarvan een volksfeest te organiseren. Het bestuur van het Nut was direct enthousiast en besloot een brief te sturen aan het gemeentebestuur van Zuid-Scharwoude. Nog geen maand later werd het idee verworpen omdat 'het oordeel der inwoners geheel verschilde met dat der vergadering'. Kennelijk wilde men de bevolking niet tegen zich in het harnas jagen.

Jacob de Geus Czn werd op 18 december 1875 lid en hield twee maanden daarna al een lezing over de zintuigen der mensen. Ook het culturele werd niet vergeten want eind februari werd het eerste blijspel opgevoerd met de titel 'Hij moet er uit en hij zal er uit'. Klinkenberg werd het eerste erelid toen hij in juni 1876 besloot af te treden als secretaris. M. Poppes werd zijn opvolger.

Aan het aantal leden van het gezelschap 'Nut en Genoegen' werd een maximum verbonden. Per november 1877 mochten niet meer dan 80 mensen lid zijn.

Oprichting bibliotheek.

Het idee uit 1875, om een leesinrichting op te richten, kreeg in maart 1878 meer gestalte. Nu wordt het een 'leesbibliotheek' genoemd. Aan het gemeentebestuur werd een bijdrage in de vorm van subsidie gevraagd. Het duurde tot september voor het bericht kwam dat er op f 100,- kon worden gerekend van gemeentezijde.

De hoofdonderwijzer W. Hombrink en burgemeester J. van Bommel werden tot directeuren benoemd. Een kamer in het raadhuis kon dienen als bewaarplaats van de boeken waarbij de gemeente zorgde voor 'vrij vuur en licht'. Wat voor soort boeken men toen zoal las is niet bekend omdat de lijsten met aankoop van boeken uit die periode niet bewaard zijn gebleven. Zoals al eerder vermeld werkte de Ned. Herv. Diaconie al aan uitbreiding van het diaconiezaaltje (nu Dorpsstraat 426). Het gebouw was toen ook nog ingericht als armenhuis met ziekenzaaltje en beheerderswoning. Kennelijk was er toch nog voldoende ruimte om de Nutsbibliotheek daar ook te huisvesten. In ieder geval dankte het bestuur van het Nut op 8 januari 1881 de Diaconie voor het gebruik der nieuwe zaal.

De bibliotheek liep zo voorspoedig dat er halverwege 1887 werd besloten deze te splitsen in een volksbibliotheek en een kinderbibliotheek. Oktober 1891

werd een scheiding gemaakt tussen de openstelling in de winter en de zomer. In het langst van de dagen ging de leeszaal open om 7 1/2 uur 's avonds (19.30 uur dus) en 's winters een half uur eerder. In het begin heeft waarschijnlijk één persoon zich belast met de uitgifte van de boeken, maar op 8 oktober 1904 lezen we dat P. Boon (de smid) was benoemd als hulp bij de uitreiking van de boeken. De drukte nam later nog meer toe want vijftien jaar later waren Piet Berkhout, Piet Boon en Jan de Geus elke week druk in de weer om boeken in te nemen en uit te reiken.

Noodgedwongen was de bibliotheek ook een tijdje gesloten. Aanleiding was, volgens de notulen van 19 oktober 1907, de heersende tyfus in de gemeente. In november 1918 werd aan dokter Hoekstra, zelf ook lid van 't Nut, gevraagd of het openstellen van de bibliotheek gevaar voor de volksgezondheid kon opleveren. Er heerste toen namelijk Spaanse griep die nogal wat slachtoffers maakte. Dokter zag evenwel geen redenen de leeszaal te sluiten.

Bladerend in oude boeken en rekeningen vormt zich het beeld van de bibliotheek. In 1920 bijvoorbeeld ging het goed met de boekenuitleen. Er werd gesteld dat het aantal boeken in 1919 flink was uitgebreid en toch maar voor f 1000,- verzekerd. Men was het hiermee eens en de verzekering werd gelijk verdubbeld.

Penningmeester van de leeszaal, Jacob de Geus was in 1925 al 50 jaar lid van de vereniging. Van die lange periode had hij lange tijd de functie van penningmeester vervuld. Hiervoor kreeg hij een klein blijk van erkentelijkheid.

Prijzen van boeken worden ook wat duidelijker. 'De Lage Hoek' van Visser-Roosendaal kostte eind 1945 f 2,75. Het boek 'Engelandvaarders' werd bijvoorbeeld in 1946 aangeschaft voor f 4,50. In hetzelfde jaar declareerde Neeltje Boot-de Vet vijf gulden voor schoonhouden van het lokaal. Aan prijsopdrijving werd toen nog niet gedaan want Neel de Geus ontving in 1955 nog exact hetzelfde bedrag. Verzekering van de bibliotheek kwam op f 2,10 per jaar.

Had men begin jaren '20 een kleine 1300 boeken, in de jaren '50 bleek de bibliotheek toch te beschikken over zo'n dikke 1500 titels. Het gezelschap telde toen 18 leden en drie ereleden terwijl er 78 donateurs waren. Toch kwam men in een moeilijke periode, getuige een brief van Maarten Vlug, in die tijd secretaris. De 18 leden (lees lezers) van 1959 was een jaar later gedaald naar een stuk of tien maar in december 1961 was het aantal lezers nog slechts vier. Vlug dacht dat de tanende interesse voor boeken kwam door goedkope pocketboeken, tijdschriften, televisie, sport en verenigingsleven. Tevens maakte hij melding van een slechte afdracht van contributiegelden. Kennelijk boterde het tussen voorzitter en secretaris niet zo best want Vlug verzocht om te worden ontheven als bibliothecaris. De door hem aangekochte boeken had hij nog gekaft en het kasgeld op een spaarrekening gestort.

Tot zover de bibliotheek. We maken nu weer even een sprong terug in de tijd.

Viering 12 1/2 jarig bestaan.

In 1882 begon men al zenuwachtig op de stoelen heen en weer te schuiven. Men wist dat het in maart 1885 12 1/2 jaar geleden zou zijn dat 'Nut en Genoegen' op nieuwe leest werd geschoeid. Om te zorgen dat het feest kon worden gevierd werd besloten vanaf dat moment iedere week per lid 2 cent af te zonderen en dat per kwartaal te innen. Iedereen die dit niet wenste verloor het recht van toegang bij het feest. Nieuwe en vertrekkende leden moesten bijbetalen als ze alsnog besloten om mee te feesten. Had men eerder besloten om bij het bereiken van 80 leden een ledenstop in te stellen, in maart 1884 konden maximaal 100 mensen meedoen. Als reden wordt ondermeer genoemd het geschikt maken van de kolfbaan van de Roode Leeuw voor vergaderingen. Ook de aankomende feestelijkheden zullen hieraan niet vreemd zijn geweest.

Op 14 maart 1885, precies twaalfeneenhalf jaar na oprichting hield het Nut een feestelijke vergadering. Aanwezig waren volgens de notulen '80 dames, 72 leden en 3 gasten'. De dag daarna vond het feestprogramma plaats waarvan het programmaboekje

bewaard is gebleven.

Het moet een geweldig feest zijn geweest getuige het feestprogramma. Zang, toneelspel en voordrachten wisselden elkaar af. Voorzitter Hombrink en C.de Geus Dzn hadden zich uitgesloofd om bestaande wijsjes van passende Zuid-Scharwouder teksten te voorzien, zoals dat nu ook nog op bruiloften gaat. Ruim honderd jaar later is het echter niet meer voor iedereen duidelijk wat de wijs van het lied 'Papa Chassé' is.

Dat de naam De Geus ook toen al een bekende naam was in Langedijk blijkt ook uit het programmaboekje. We lezen dat Jb de Geus Czn deel uitmaakte van een gevormd zangkoortje, terwijl een voordracht werd uitgevoerd door C.de Geus Dzn, P.de Geus Czn en J.de Geus Dzn.

Grappig is het onderdeel van het feest na de pauze. Het staat omschreven als 'Gebruik van ververschingen, afgewisseld door Toasten, Vrije Bijdragen, Algemeen Gezang enz. Het lijkt erop dat men gewoon 'mooi anzeten heb met een hassebassie'.

Titelpagina van het feestprogramma van 1885.

Einde tijdperk Hombrink.

Heel kort na het feest, in mei 1885, overleed mevrouw Hombrink-de Vries, de echtgenote van meester Hombrink de voorzitter van het Nut. Nog geen half jaar later, om precies te zijn op 13 oktober, overleed Hombrink zelf. Bij de beide teraardebestellingen waren bijna alle leden tegenwoordig terwijl bij Hombrink zelf uit het gezelschap van het Nut zes slippendragers van het lijkkleed werden benoemd. M.Poppes droeg tijdens de plechtigheid het vaandel. Men vond dat het echtpaar Hombrink zoveel voor de gemeenschap had gedaan dat het gerechtvaardigd was een grafmonument voor hen op te richten. Men begon geld in te zamelen en slaagde erin om reeds op 11 juni 1886 het gedenkteken te onthullen. Dit monument, een afgeknotte zuil, staat nog steeds op de begraafplaats in Zuid-Scharwoude en symboliseert het in de bloei afgebroken leven van het echtpaar Hombrink. Willem Wijnand Herman Hombrink was in 1838 geboren in het graafschap Bentheim in Hannover. Ruim dertien jaar had hij 'Nut en Genoegen' geleid en daarvoor de rederijkerskamer 'Onderling Genoegen'.

"Perikelen" rond 1890.

Na het overlijden van Hombrink werd Overduin tot voorzitter gekozen, later opgevolgd door J.Ham. Deze 'president', zoals hij toen nog werd genoemd, maakte op 18 oktober 1890 bekend dat de Maatschappij tot Nut van het Algemeen had voorgesteld om 'Nut en Genoegen' om te vormen tot een officieel Nutsdepartement. In de vergadering kwam men er niet uit en men verschoof de beslissing naar 8 november. Kennelijk had men er toen goed over nagedacht want met algemene stemmen werd besloten om niet toe te treden tot het landelijke Nut. Als reden werden financiële bezwaren aangevoerd. Of men krap bij kas zat is niet duidelijk. Het jaar werd afgesloten met een batig saldo van f 115,28, wat voor die tijd toch nog een redelijk bedrag was.

In december van dat jaar werd besloten om nieuwjaarsgiften in te zamelen voor de armen. De balans voor 1890 gaf aan dat er 17 gewone vergaderingen waren geweest met totaal 330 leden en twee buitengewone vergaderingen met 88 dames en 59 leden. Klaarblijkelijk waren er meer dames dan leden. In maart 1891 discussieerde men over de vraag of men al dan niet sympathie moest laten blijken bij de komst van de nieuwe burgemeester per 1 april van dat jaar. Of men iets tegen deze man had is niet geheel duidelijk. Misschien was men nog gewend aan H.van Twuyver die ook deel had uitgemaakt van het Nut. In ieder geval besloot men toch om voor J.R.Kist de vlaggen uit te steken en de nieuw benoemde te complimenteren door het bestuur. Nog geen twee dagen later kwam men in een bijzondere vergadering weer bijeen. Men vond toch dat het niet de taak van 'Nut en genoegen' was om feestelijkheden te maken voor een nieuwe burgemeester. Dat moest de burgerij maar doen. Na vele voors en tegens was de meerderheid tegen feesten. Wel werd de heer Kist

Een foto van het nog steeds bestaande grafmonument van Hombrink op de begraafplaats in Zuid-Scharwoude.

welkom geheten, en wat bleek, hij wilde nog graag meewerken in het belang van de vereniging. Nog was het probleem van de nieuwe burgemeester niet ten einde. De edelachtbare heer Kist was pas in het huwelijk getreden in Den Haag. Moest men daar nu een feest voor houden of niet? Gelukkig gaf de burgemeester zelf de oplossing, alsjeblieft geen feest.

Feesten en jubilea.

Burgemeesters, dominees en onderwijzers waren graag geziene bestuursleden van 't Nut. Burgemeester/notaris J.W.C.Kroon werd eind 1893 vice-voorzitter. Hij werd al gauw afgelost door Ds Melchers die op zijn beurt het stokje weer overgaf aan S.Rodenhuis, de onderwijzer. Toen deze laatste vertrok in 1900 werd meester Bouke de Vries weer als vice praesus benoemd.

De jubilea werden goed in de gaten gehouden. Reeds in oktober 1896 werd al weer extra geld ingezameld om een jaar later het 25-jarig bestaan te vieren. Op 23 oktober 1897 wordt gewag gemaakt van deze feestelijke bijeenkomst. Zo'n honderd mensen kwamen in De Roode Leeuw bij elkaar.

Een bijzonder jubileum was er op 30 september 1905. S.Zeeman was vijfentwintig jaar secretaris van 't Nut. Hij werd hiervoor gehuldigd en ontving een driedelig boekwerk van de 'Geschiedenis der XVII Nederlanden' en een zilveren lepel met inscriptie. Het boek zal wel over Nederland in de 17e eeuw gegaan hebben. Toen J.Ham ruim zes jaar later zijn zilveren jubileum als voorzitter vierde kreeg hij vijf boeken over 'De Geschiedenis der Menschheid' en een gouden bril cadeau. Verschil met de secretaris moet er zijn, nietwaar?

Ook het 40-jarig bestaan ging niet ongemerkt voorbij. Kennelijk was alles wel duurder geworden want de contributie voor 1911 werd verdubbeld, ook voor nieuwe leden. Toen een jaar later het feest werd gevierd werd apart melding gemaakt van het feit dat Dirk Jongerling al vanaf de oprichting lid was. Er waren veel felicitaties binnengekomen, o.a. van de fanfare 'Kunst na Arbeid', dokter C.Rootlieb (de voormalige huisarts) te Bloemendaal en mejuffrouw B.C.Hombrink uit Apeldoorn. De laatste was een zuster van de eerste voorzitter Hombrink.

Er werd in bloemrijke taal teruggekeken op de voorbijgegangene periode. Geen superlatieven werden achterwege gelaten om de loftrumpet te steken. Men kon in Zuid-Scharwoude recht trots zijn op zo'n gezelschap. Het feestprogramma bestond uit zang, voordrachten en korte blijspelen. Eén en ander werd afgewisseld met algemeen gezang en gezellige kout, lezen we in de boeken. 'Hierna werd om ongeveer 8 uur zondagmorgen door de voorzitter het feest gesloten'. Of ze toen ook wisten wat feesten was.

Nu moet men niet denken dat er alleen maar gefeest werd. Naast de elke keer terugkomende lezingen over actuele onderwerpen, richtte men ook vaak de aandacht op maatschappelijke problemen. We lezen regelmatig dat het Nut zich richtte tot de gemeenteraad. De gezondheidszorg in kleinere gemeenten, de staatspensioenering, de drankbestrijding en de terugdringing van cholera en tyfus werden vaak vanuit het Nut aangewengeld of ondersteund. Voorzitter Grabowsky vroeg als onderwijzer aandacht voor het probleem van de rokende jeugd. Hij pleitte ervoor dat het Nut erin zou voorgegaan om dit kwaad terug te dringen. Ook leefde men mee met evenementen die in het dorp werden gehouden. In de vergadering van 21 februari 1914 werd trots het kruis getoond voor het concours van de jubilerende fanfare 'Kunst na Arbeid'. Voor het concours van 1920 vroeg K.n.A. zelf aan het Nut om een medaille.

Het verzoek werd gehonoreerd. Bij de grote watersnood in februari 1916 schonk het Nut f100,-

J.Ham, het hoofd der school, nam op 22 maart 1916 afscheid als voorzitter na een lange periode van 28 jaar. Hij werd feestelijk uitgeluid en direct door Grabowsky, de nieuwe hoofdonderwijzer, als voorzitter opgevolgd. Deze periode wordt in de notulen sterk beïnvloed door de Eerste Wereldoorlog. Bij het sluiten van de vrede in 1918 toont Nut en Genoegen een sterke pacifistische inslag.

In 1919 ondersteunde het Nut het verzoek van de bond van onderwijzers om in Langedijk te komen tot oprichting van een MULO-school.

Meester Grabowsky was vanaf 1919 vaak afwezig en werd, ondanks dat hij officieel nog de leiding had, door de schilder Piet Berkhout opgevolgd als voorzitter. Eind 1920 vertrok Grabowsky definitief naar Weesp.

50-jarig bestaan.

In 1922 diende zich opnieuw een jubileum aan, het 50-jarig bestaan. Door het verschuiven van de kermisdatum vond men 14 september niet meer zo geschikt om te feestvieren. Half november leek beter. Zo werd besloten om zaterdag 25 november aan te houden. De Langedijker Courant verhaalde uitvoerig van dit feest dat, hoe kan het ook anders, eindigde om 7 uur op zondagochtend. Het moest ook wel zo lang duren want het programma bestond uit maar liefst 30 onderdelen. Zangstukjes, voordrachten, blijspelen en in de pauze een tombola zonder nieten. Zelfs het modernste op gebied van amusement, de bioscoop ontbrak niet.

Een heel groot aandeel in die jaren had Cor Groot, een man die met toneel, voordrachten en zang ieders bewondering oogstte. Hij wordt dan ook apart genoemd in het verslag van de secretaris. Door het uitbundig feestvieren was er wel een tekort ontstaan van ruim 84 gulden. Ieder lid moest meehelpen dit gat te dichten door f 1,25 bij te dragen.

Na al dat feesten moest er ook weer gedacht worden aan de medemens. Er zou een circulaire worden rondgestuurd waarin de mensen werden opgewekt om geld of goederen af te staan voor Het Roode Kruis. Hiermee zouden de noodlijdende Duitsers kunnen worden geholpen. In oktober 1924 constateerde men dat het grafmonument van de familie Hombrink in sterk verwaarloosde toestand verkeerde. Omdat de familie bijna was uitgestorven werd voorgesteld de opknapbeurt door Nut en Genoegen te laten financieren. Dit werd met algemene stemmen aangenomen. P. Zeeman verklaarde een paar weken later dat het monument van Hombrink nu op het graf van z'n zuster stond. De mededeling werd betwijfeld, maar iets later werd bevestigd dat bij het ruimen van graven Hombrinks steen op dat van zijn tante was geplaatst.

S.Zeeman legde na 44 jaar zijn secretariaatswerkzaamheden neer. Wanneer we nu nog de notulenboeken doorlezen dan moet hij ettelijke uren hebben zitten schrijven. Niet alleen de bestuurs-besluiten werden door hem opgeschreven maar ook alle lezingen werden inhoudelijk verteld, een heidens werk.

Voor deze klus kreeg Zeeman uit dank een leuningstoel aangeboden. Erg lang heeft Zeeman niet genoten van zijn stoel, hij overleed op 16 januari 1927. Hij werd opgevolgd door K.Dijkhuizen.

De volksgezondheid kwam ook weer om de hoek kijken. Er werd een bijdrage gevraagd voor de stichting van een neutraal en centraal ziekenhuis in Alkmaar. Helaas lieten de financiën dit niet toe. Ook de stichting van een badhuis- en zweminrichting kwam aan de orde. Samen met Het Witte Kruis zou dit worden onderzocht. Zowel Witte Kruis als Nut hadden beiden een lege kas, zodat van dit mooie plan niets terecht kwam. De waterleiding was inmiddels aangelegd, maar Jan de Geus deelde eind 1925 mee dat hij een vrouw in de sloot andijvie zag spoelen terwijl ze wel een kraan had.

Trots was het Nut toen het op 19 december 1925 de eerste vergadering in de nieuwe kolfbaan van 'De Roode Leeuw' kon houden. Nu kon men de feestavonden grootser aanpakken. Ongelukkig genoeg was de winter die erop volgde zo koud dat men klaagde over de slechte verwarming. Ook had men erg veel last van rook zodat er werd voorgesteld om tot de pauze niet te roken. Een aardig voorstel was om aan Piet Kramer, de kastelein, een elektrische rookverdrijver aan te bieden. Het ketste evenwel af omdat er onvoldoende geld in kas zat. Ter gelegenheid van de opening had het Nut, samen met leden van een vroeger toneelgezelschap, het stuk 'Het 7e gebod' van Heijermans opgevoerd. In dezelfde bijeenkomst vond de huldiging plaats van Jacob de Geus, die 50 jaar lid was. De Geus vervulde al 35 jaar daarvan de functie van commissaris van de bibliotheek en organiseerde de vrouwenavonden. Voor zijn inzet ontving hij een barnstenen sigarenpijpje in een etui met een gouden plaatje met inscriptie. Dat het toneel ook niet werd vergeten blijkt uit het

opvoeren van een eenacter op de Vrouwenavond in maart 1927. Door Dr.G.C.van Balen Blanken, arts te Spanbroek en voorzitter van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland, was een blijspel geschreven onder de titel 'Een vreemde eend in de bait'. Over deze avond ontstond enige commotie omdat de Langedijker Courant volgens het Nut een 'leugenachtig verslag' had geplaatst. 'Beter geen verslag dan zoo'n verslag' sprak voorzitter Berkhout. Hoe de affaire afliep wordt niet vermeld.

Het jaar 1927 werd gekenmerkt door een lege kas. Zelfs een bloemetje ter gelegenheid van het 12½ jarig huwelijk van kastelein Piet Kramer en Trijntje Kist gaf menig bedenkelijk gezicht. Toch werd door een extra bijdrage een blijk van waardering door het Nut aangeboden.

Latere jaren.

Begin 1928 overleed Piet Berkhout, de voorzitter van het Nut. Opvallend is dat na dit moment geen notulen meer beschikbaar zijn. We kunnen dus niet meer zien hoe de vereniging zich bestuurlijk ontwikkelde. Het Nut had hiermee evenwel geenszins opgehouden te bestaan. Uit later jaren zijn nog wel fragmenten bewaard gebleven, waaronder diverse programma's.

Allereerst was daar het 60-jarig bestaan in 1932. Op het programma zien we de gebruikelijke muziek- en toneelstukjes en voordrachten.

Dat de toneelstukjes bedoeld waren om de lach op te wekken blijkt wel uit de titels. Wat te denken van 'De Kostschool van Miss Mops' of 'De voetbalvereniging van Knuppelveen'. Als ander onderdeel wordt genoemd een Foto-opname door het Foto-Persbureau van Amsterdam. Deze foto is bewaard gebleven en drukken we hierbij af.

Foto genomen t.g.v. het 60-jarig bestaan van Nut en Genoegen in 1932, in de kolfbaan van De Roode Leeuw.

De mensen in de verte zijn moeilijk te onderscheiden, vooraan lukt beter. We zien:

Links van de linkse tafel: Jan Schoorl, Piet Schoorl,, W.C.Bouman, Cornelis ter Hofstede, Dirk de Geus, Cor Wagenaar,, Mr Renaud, Siemen de Boer. Rechts van de linkse tafel: Trijntje Schoorl-Kaptein,, vrouw Bouman, Ter Hofstede-van Raamsdonk, Mien de Geus-Twisker,, Links van de rechtse tafel:de Geus?,, Cees Kostelijk,, Cor Oudendijk,, Erkamp,, Piet Boon,, Rechts van de rechtse tafel:, 5. Kostelijk-Korff, Jac.Oudendijk-Siewertsen, De vijf jongens aan de linkerkant: Klaas de Boer,,, Cees Kostelijk, Jan Oudendijk. Van de meisjes rechts is de tweede Coby Moolhuizen.

Het 70-jarig bestaan werd ondanks de oorlog wel gevierd. Opvallend is het aanvangstijdstip om 's middags 3 uur. Ook was de datum verschoven van september 1942 naar 20 maart 1943. Naast het Westfriese toneelstuk 'De Gastdag' zat men aan een gemeenschappelijke maaltijd. Tijdens het eten zorgden Jan Koeman en Klaas de Boer voor zang. In december 1947 had men iets meer mogelijkheden voor het vieren van het 75-jarig bestaan. Naast de gebruikelijke blijspelen treffen we nu ook meer muzikale voordrachten aan, zoals Opera Eulalia. Deze keer trad Jan Koeman als bariton op als vader van Eulalia, vertolkt door Co Wagenaar-Koopmans. De overige rollen werden uitgevoerd door Klaas de Boer, Ries Luijting, Jac. de Geus en Jaap de Vries. Gezien de opening met een feestmars lijkt het erop dat 'Kunst na Arbeid' haar medewerking verleende. Van latere jaren is slechts de ledenlijst van 1958 bewaard gebleven. We zien drie ereleden, te weten A. Grabowsky te Hoorn, J.T. Kunnen te Alkmaar en G.G. Post te Landsmeer. Van de eerste is bekend dat hij ooit voorzitter is geweest, van de laatste twee wordt het vermoed. Naast deze ereleden staan er op de lijst nog 18 leden. Hiervan is Jb. Kroon Azn het langst lid, sinds 1911. Hij verbleef op dat moment in 'Buitenzorg' te Oudkarspel.

De al eerder genoemde brief van Maarten Vlug, over de perikelen met de bibliotheek, is het laatste

document van 'Nut en Genoegen'. Gezien de problemen die kennelijk binnen het door meester Renaud geleide bestuur aanwezig waren, heeft het Nut niet lang meer bestaan.

Op dat moment was van het Nut misschien niet meer overgebleven dan een gezelligheidsclub, maar we mogen de invloed van de vereniging niet onderschatten. Met name in de beginjaren, toen openbare voorzieningen nog niet van Rijkswegen werden geregeld, was het Nut vaak de stimulator. Wanneer u door de bibliotheek loopt realiseert u zich dan eens dat de grondslag hiervan gelegd is door het Nut. Wanneer er in de krant gesproken wordt over het opheffen van de MULO (nu MAVO), dan wordt hiermee een stukje inspanning van onze voorgangers teniet gedaan. Wanneer u het als een zegen ervaart dat er schoon gezond water uit de kraan komt, denk er dan aan dat ook het Nut aanleg van waterleiding onderschreef.

Bronnen:

- Notulenboeken 'Nut en Genoegen' Zuid-Scharwoude, archief St. Langedijker Verleden.
- 'Nederlandse Historiën' 30e jaargang no 4- oktober 1996, bladzijde 26 ev.
- 'Een Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen' in : 'Nederlanders door Nederlanders geschetst', bladzijde 49-50, J.H. Laarman 1842, facsimilé 1979 Van Hoeve Amsterdam.
- Tijdschrift 'Noord-Holland' 4e jaargang 1959, bladzijde 203 ev; 11e jaargang 1966, bladzijde 97 ev.
- 'Het dorpsleven van de Langedijk, vroeger en nu', UM West-Friesland 1971.

Dorpsfiguur en idealist (door Jan IJff).

Ze worden schaars, de zogenaamde dorpsfiguren. Maar Engel van Loenen, of Engeltje, zoals zijn roepnaam was, hebben vele Langedijkers gekend. Engel zei over zichzelf: "Ze zullen me wel een rare vogel vinden." Eens, toen hij werd gevraagd om de bel te luiden voor de start van de Langedijker Wielerronde zei hij: "Ze hadden een representatief en excentriek persoon nodig, en dat was ik."

Wie was hij dan precies? Hij had een, in deze streek niet zo veel voorkomende, voornaam Engel. Zijn familienaam was Van Loenen en hij was geboren op 23 november 1913 te Noord-Scharwoude als zoon van Willem van Loenen en Eva Roozing. Vader was transportarbeider aan de veiling 'De Noordermarktbonnd' in Noord-Scharwoude.

Engel groeide op in een gezin met zes kinderen en wel met één broer en vier zussen. Engel was het derde kind. Ze woonden aanvankelijk op de Achterstraat, een klein parallelweggetje van de Spoorstraat. Daar deed Engel, als 16-jarige, ook zijn eerste ervaringen op, die later bepalend zouden zijn voor zijn levensstijl. Herinneringen uit die tijd stonden hem nog helder voor de geest. Er woonden daar maar een stuk of tien gezinnen, vertelde hij. Er waren erbij die zich elke zaterdagavond bezopen. Ze hadden dan, zoals gebruikelijk was op zaterdag, hun weekloon ontvangen en dat bijna geheel in drank omgezet. Bij thuiskomst tierden en vloekten ze en gooiden met deuren. De vrouwen en kinderen sidderden en

scholen soms angstig bij elkaar. Naar aanleiding daarvan heeft Engel nooit gedronken en ook niet gerookt. Vanaf die tijd sloot hij zich aan bij de J.G.O.B., de Jongeren Geheelonthoudersbond. "Voor die tijd," zei Engel, "was ik nergens bij en voelde ik me een echte sullebutter."

Behalve niet drinken en roken had Engel nog meer principes. Geen vlees eten. Je moet daar een dier voor doodmaken en dat is niet goed. Ook het doodmaken van mensen is nooit goed te praten, daarom weigerde hij om in militaire dienst te gaan. "Ik heb altijd gezegd," vertelde Engel, "en dat is het tegenstrijdige, dat als je met je vinger naar de hoge heren wijst, dan word je voor de rechtbank gesleept. Maar als zij wijzen, moet je vechten. Ik denk daar anders over. Er is mij in mijn opvoeding wat anders bijgebracht, niet stelen, geen boel van een ander vernielen en geen mensen doodmaken."

Het lijkt een zeer te respecteren houding, maar het kostte Engel in die tijd om te beginnen een maand gevangenisstraf en daarna nog negen maanden Veenhuizen. In Veenhuizen was een Rijkswerkinrichting, met als vanouds de bestemming voor bedelaars en landlopers. Daar zat hij dus tussen en moest de tijd doden met het maken van vloermatten. Door zijn dienstweigering kwam hij nooit meer in aanmerking voor een overheidsbetrekking. Hij had altijd graag als besteller bij de Posterijen willen werken, maar zag deze hoop in rook opgaan.

Hij ging zich nu maar toeleggen op het rondbrengen van diverse tijdschriften en reclamefolders. Door dit werk kwam hij in alle dorpen van Langedijk. Iedereen kende Engel. Ook, en vooral de kinderen. 'Opa, opa, snoepie', riep ze. "Ik zeg altijd," zei Engel, "al ben ik niet getrouwd, ik heb wel een hoop kleinkinderen. Ze krijgen altijd een pepermuntje van me. Als iemand wil trouwen moet hij dat zelf weten, maar ik hou van vrijheid, blijheid. Met burens bemoei ik me ook niet veel. Alleen goeiemorgen en goeiedag, maar verder niet. Ze willen al gauw koffie drinken en dan overal mee bemoeien. Ik voel me zo het lekkerst."

Engel was een fanatiek verzamelaar. Behalve de artikelen die hij zelf bezorgde, had hij abonnementen op de landelijke en regionale kranten. Panorama, Margriet, Viva en Nieuwe Revu rolden regelmatig bij hem in de bus. Uit al die bladen en kranten wilde hij alles verzamelen wat hem interesseerde, zoals artikelen over monumenten, milieu, opvoeding en noem maar op. Als Engel 's avonds thuis artikelen wilde sorteren, geraakte hij zo verdiept in z'n lectuur, dat er van sorteren niets terecht kwam. Wat is dan gemakkelijker dan, leg maar neer dat stapeltje, dat komt dan later wel. Zo werd dat stapeltje een stapel. Eerst de kast vol, toen maar op de grond en toen de keuken maar in. Stapels, meters hoog, tot aan de zolder. Het werd steeds erger.

*Engeltje van Loenen, zoals zo vele Langedijkers hem nog zullen herinneren.
(foto Jan Beenken)*

De kachel kon niet meer worden gestookt en het gas niet meer branden. De verhalen namen Engel steeds weer mee op reis en van opruimen kwam niets terecht. Hij gunde zich niet eens de tijd meer om iets warm te eten. "Ik heb eens gelezen dat warm eten helemaal niet goed is voor een mens," zei Engel, "ik ben dus op de goeie weg." Brood met honing en appelstroop en dergelijke hielden hem op de been. Het moet eerlijk gezegd worden, Engel zag er gezond uit en hij was nooit ziek.

Kleine smalle gangetjes voerden door het huis, tussen de stapels van metershoge pakken kranten. Een gang voerde naar de trap, een ladderachtig model. Op de zolder was het niet anders. Overal metershoge krantenwallen. Hier en daar op de stapels lagen half opgegeten broodjes en stonden wat kuipjes pudding, sommigen ook half leeg. Het gevolg hiervan kon niet uitblijven, muizen en ratten. Engel verzuchtte eens:

"Ik weet niet of het me ooit zal lukken om dit allemaal te selecteren. Op dit moment schat ik dat er zo'n drie ton papier ligt."

Tweemaal had het gemeentebestuur moeten ingrijpen, zeer tot ongenoegen van Engel. Een grote vrachtwagen vol papier werd afgevoerd. Al gauw daarna kwam Engel weer in dezelfde problemen, zodat een derde keer volgde. Jammer, een goed, maar wat bijzonder mens zag zijn idealen nooit verwezenlijkt.

De laatste tijd van zijn leven verbleef hij in het bejaardencentrum 'Buitenzorg'. Niet lang echter. Zo'n vrijbouter moet je niet verplanten. Engel van Loenen overleed op 6 januari 1988 en met hem ging een bekend dorpsfiguur heen.

Vis, een familie van schoolmeesters (door Cor Oudendijk).

In het eerste nummer van ons blad (okt.1995) werd in het artikel 'Volksoproer in Oudkarspel' al vermeld dat in 1896 meester J.Vis hoofdonderwijzer aldaar was. Naar aanleiding van dit verhaal kregen wij bezoek van mevr.V.d.Heide-Vis uit Badhoevedorp, een kleindochter van meester Vis. Zij schonk ons, naast diverse spullen, ook een bundel papieren, die betrekking hadden op zowel haar grootvader, vader en oom. Allen waren in het onderwijs werkzaam geweest. Hieronder volgt een samenvatting over de onderwijzersfamilie Vis.

Urk.

Ons verhaal begint 10 oktober 1833 op het eiland Urk. Daar werd op die datum Jan Vis geboren als zoon van Lammert Vis, het schoolhoofd van het eiland. Of de familie Vis van oorsprong ook van Urk kwam is niet uitgezocht, maar gezien de voornaam van vader lijkt het er veel op.

Waar Jan voor onderwijzer heeft gestudeerd is niet na te gaan. Het zal wel niet in zijn geboorteplaats zijn geweest. Op 10 juli 1852 verklaarde de burgemeester van Ransdorp, Jacob Dekker, 'dat Jan Vis, oud 19 jaren, zich thans onthoudende ten huize van Dirk Habbema, openbare schoolonderwijzer alhier, gedurende zeven maanden als adsistent werkzaam was geweest'.

Aan de hand van twee getuigschriften uit juli 1853 valt te reconstrueren dat Jan Vis al op de leeftijd van 18 jaar zijn vader assisteerde 'in de belangrijke school dezes eilands'. Het ene is ondertekend door P.Nentjes, lid van het Plaatselijk Schooltoeverzigt, het andere door K.Kramer, de burgemeester van Urk.

Purmerend/Nieuwendam.

Er zit een kleine hiaat in de verklaringen van goed gedrag maar in mei 1859 verklaarde D.Hoogeboom, burgemeester van Purmerend, dat Jan Vis van november 1856 tot en met mei 1858 hulponderwijzer aldaar was geweest. Het lijkt er een beetje op dat Jan een dubbele baan had want de hoofdonderwijzer van Nieuwendam, K.Dekker Lzn schreef op 30 april 1858 dat Jan Vis sedert anderhalf jaar op 'zijne school werkzaam was geweest' (-) en 'zich de liefde en achting der leerlingen verworven heeft'.

Jan zal in zijn Nieuwendamse tijd ook zijn toekomstige vrouw ontmoet hebben. Dat was niet zo moeilijk omdat zij de dochter van zijn baas was. In die tijd solliciteerde hij ook naar de baan van hulponderwijzer in Wognum. Dekker zette een gloedvolle aanbeveling op papier voor de selectieraad van Wognum. Hij had vernomen, schreef hij, dat het getal sollicitanten was opgeklommen tot zestien. Uit vrije wil beval hij Jan Vis zeer warm aan en bezwoer dat Wognum haar keus niet zou beklagen wanneer zij Jan tot hoofdonderwijzer zouden aanstellen.

Wognum.

Vanaf 1 mei 1858 heeft Jan Vis in Wognum gewoond en als hoofdonderwijzer gefungeerd op een school van 125 tot 160 leerlingen. Hij was in feite hulponderwijzer bij de befaamde Jacob Kwast. Blijkens een brief die door Jacob Kwast zelf werd geschreven in januari 1859 legde Jan Vis een aanzienlijke geldelijke opoffering voor Kwast aan de dag.

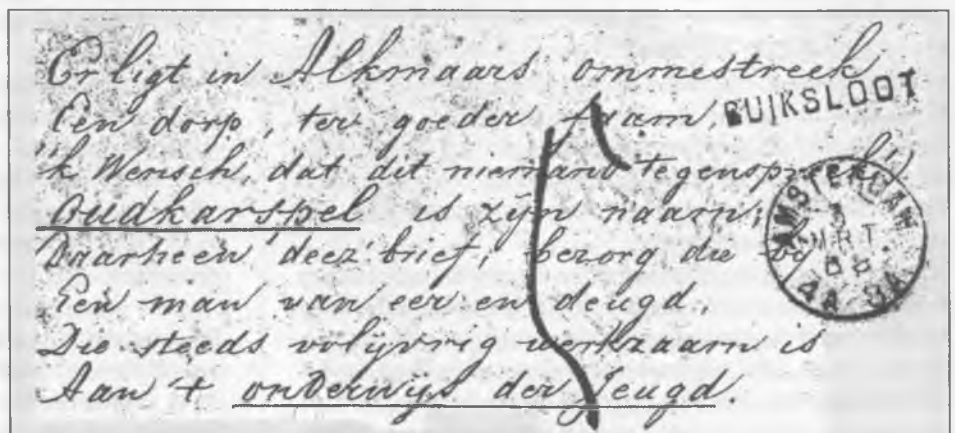
Waarom schreef Kwast dit? Wel, Jan had gesolliciteerd naar de functie van hoofdonderwijzer in Wognum maar het zag er niet naar uit dat men hem wilde benoemen. Kwast wilde hem een steuntje in de rug geven. Er bleken namelijk zes sollicitanten naar de functie te zijn en de keus leek niet op Jan Vis te vallen.

Op 11 mei 1859 schreef de raad van Wognum een brief aan de minister. Zij legden uit dat het benoemen van een andere onderwijzer dan Vis 'eene historie zou zijn waarvan de wederga misschien nog niet bestaat. Het is eene wanklank voor den Gemeenteraad niet alleen, maar ook voor de ingezetenen, en ten meeste voor de schoolgaande kinderen, die protesteren en geen anderen onderwijzer verlangen, daar zij allen zoo hartelijk den heer J.Vis, waarnemend Hoofdonderwijzer alhier, definitief hadden benoemd gezien.'

Ondanks dat op 9 mei 1859 de schoolopziener schreef dat J.Vis als hulponderwijzer prima had gefunctioneerd in Wognum en dat hij tevens de hoofdonderwijzersrang bezat, werd Jan toch niet benoemd.

Adresseren kun je ook op rijm.

Dat de post Jan Vis toch wist te vinden blijkt uit dit envelopje uit 1868.

Kolhorn.

Na de teleurstelling in Wognum vertrok Jan Vis naar de gemeente Barsingerhorn. Vanaf 1 juli woonde en werkte hij in Kolhorn als hulponderwijzer aan de Openbare Lagere School. Per augustus van dat jaar kwam de baan van hoofdonderwijzer in Barsingerhorn vacant. Ook hier solliciteerde Jan naar maar ook hier viste hij achter het net. Kennelijk mocht hij overal vervangen maar ondanks zijn hoofdacte werd hij niet aangesteld tot hoofd van een school. Dat hij als mens zeer geliefd was blijkt regelmatig uit diverse brieven en aanbevelingen. In de gemeente Barsingerhorn heeft hij na de zoveelste afwijzing niet lang meer vertoefd. Er gloorde iets in het westen en wel in Oudkarspel.

Oudkarspel.

Per 19 november 1859 werd Jan Vis benoemd tot hoofdonderwijzer te Oudkarspel.

Toen Jan Vis zich vanuit Kolhorn in Oudkarspel vestigde was het net Oudejaarsdag 1859. Hij trouwde op 21 juni 1860 met Catharina Maria Dekker, in 1838 geboren te Nieuwendam als dochter van Klaas Dekker en Neeltje Langebaard. Het jonge paar vestigde zich direct in Oudkarspel.

In totaal kregen Jan en Catharina acht kinderen, Cornelia Geertruida in 1861, Catharina Lamberta in 1865, Klazina Sara in 1865, Klaas in 1867, Wilhelmina Lucia in 1869, Cornelis in 1871, Jan in 1875 en als laatste Willem in 1878. Alle kinderen staan in het Bevolkingsregister ingeschreven als Doopsgezind, evenals hun moeder. Vader Jan was Nederlands Hervormd. De gehele familie Vis is trouwens Doopsgezind gebleven. Van alle kinderen overleed Klazina reeds na een half jaar en Catharina in 1890 op 26-jarige leeftijd.

Jan Vis was ook muzikaal. Dat was dan ook kennelijk de reden dat hij in 1874, met goedvinden van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, werd benoemd tot organist van de Hervormde kerk in Oudkarspel. Hiermee verviel zijn rol als voorzanger die hij toen al sinds 1860 vervulde. Er bestaat nog een zilveren dirigeerstok die Jan Vis in 1870 kreeg overhandigd. Hierop staat een inscriptie die nog niet is ontcijferd.

Op een oude foto van 1903 zit Jan Vis vooraan bij het gezelschap 'Orpheus' te Oudkarspel. Deze oprethtevereniging heeft bestaan van 1880 tot 1908 en kan als de voorloper worden gezien van de nu nog bestaande operettevereniging 'Caecilia'.

Het salaris van een onderwijzer was in die tijd karig zodat elk extraatje meegenomen was. Meester Vis vroeg niet voor niets jaarlijks om een gratificatie aan het gemeentebestuur. Die werd hem meestal wel verleend maar tot een blijvende salarisverhoging kwam het niet. Het gemeentebestuur wilde graag de vaststelling van het salaris in eigen hand houden. Omdat er een schaarste was aan onderwijzend personeel moesten ze noodgedwongen de salarissen verhogen. Door al dit gesteggel was het een komen en gaan van leerkrachten. Meester Vis zal in zichzelf wel eens een verwensing geslaakt hebben.

Ook op andere fronten hield het gemeentebestuur de hand op de knip. De school, die in 1863 gebouwd was, bleek te klein voor het aantal leerlingen. Het schoolhuis

Jan Vis in vol ornaat. Door zijn lange baard werd hij door de kinderen 'Opa Daantje' genoemd.

was bouwvallig, zodoende dat de burgemeester voorstelde om dat af te breken en op die plek de school uit te breiden. Maar dat ging zomaar niet. Eerst moest onderzocht worden of de woning echt zo slecht was. Dat bleek wel zo te zijn, want er was al tien jaar niets aan onderhoud gedaan. Na lang vijven en zessen werd voor een zo laag mogelijk bedrag (f6048,-) een nieuw schoolhuis gebouwd, op dezelfde plaats. Van uitbreiding der school kwam dus niets terecht.

Leed is Jan Vis niet bespaard gebleven. Hierboven is al gemeld dat hij twee kinderen verloor. Zoon Klaas, een veelbelovend onderwijzer, stierf in 1886. Ruim twee jaar later ontviel hem zijn vrouw Catharina toen zij nauwelijks 50 jaar was. De jongste kinderen Jan en Willem waren bij het overlijden van hun moeder respectievelijk 12 en 9 jaar oud. Het zal voor de hoofdonderwijzer moeilijk zijn geweest een gezin met nog een paar jonge kinderen draaiende te houden. Hij kreeg hulp van zijn schoonzuster Agatha Dekker uit Nieuwendam. Naar verluidt waren de kinderen Vis dol op hun tante/tweede moeder.

Niet alleen zijn eigen kinderen en de schoolkinderen vonden Jan Vis een prima kerel. Naar het schijnt verstrekte hij een soort billijke hypotheek aan de minder draagkrachtigen. Daarmee werden dan de wat kleinere huisjes gekocht die op de eilanden in Oudkarspel verzezen. Volgens zeggen kregen de woninkjes de bijnaam 'de Vishuisjes'. Om welke huizen het hier gaat hebben we niet kunnen uitvissen. Wellicht dat er nog mensen zijn die dit ooit gehoord hebben.

In 1896 leek er een einde te komen aan het tijdperk Vis. Meester Jan ging met pensioen en werd opgevolgd door J.J.Hoffmans uit Rotterdam. Maar zoals we al in de eerste 'Otterplaat' hebben kunnen lezen liep deze aanstelling uit op een compleet volksoproer. Meester Vis, die alles van dichtbij meemaakte, zal dit alles wel met lede ogen hebben aangezien. Na het vertrek van Hoffmans werd B.J.Kosten aangesteld maar deze man kon de ontregelde situatie niet de baas. Meester Vos van Zon nam regelmatig de honneurs waar.

Mevrouw Van der Heide-Vis uit Badhoevedorp, dochter van Willem Vis en kleindochter van Jan Vis, herinnerde zich het verhaal over meester Hoffmans (1e nummer). Vermeld werd al dat het woedende volk de tuin compleet vernielde en de voordeur insloeg. Mevrouw

Van der Heide wist nog dat de haat van de Oudkarspelaars tegen meester Hoffmans zo groot was dat ze een dode kat in de drinkwaterbak hadden gegooit. Omdat meester Willem Vis, die later het schoolhuis betrok, dit niet wist liep hij nog een ernstige vergiftiging op. De bak kon niet meer worden gebruikt en er moest een nieuwe worden aangelegd.

Ook wist mevrouw Van der Heide nog dat haar grootvader Jan Vis door de kinderen 'Opa Daantje' werd genoemd. Omdat hij zo'n lange baard had en klein van postuur was deed hij de kinderen denken aan een persoon uit een kinderboek.

Zes jaar heeft Oudkarspel het zonder een meester Vis moeten doen maar in 1902 nam zoon Willem Vis de taak van hoofdonderwijzer over.

Op deze foto van ± 1910 zien we het oude schoolhuis (nu Dorpsstraat 882).

Klaas Vis.

Zoon Klaas, geboren op 10 juni 1867, trad in zijn vaders voetsporen en werd onderwijzer. Blijkens een geschreven aanbeveling uit mei 1881 van W.W.H.Hombrink, hoofd van de Lagere School te Zuid-Scharwoude, had hij zich 'als kweekeling door goed gedrag, vlijt en vorderingen steeds gunstig onderscheiden.' Hij zou, volgens Hombrink, een goed onderwijzer worden. Klaas werd geen onderwijzer op Langedijk. Hij ging in september 1881 naar Haarlem, naar welke school is niet bekend. Of hij al een zwakke gezondheid had is zeer waarschijnlijk. In ieder geval kwam hij in juni 1885 terug naar zijn ouderlijk huis in Oudkarspel alwaar hij op 1 maart 1886 overleed. Hij mocht de leeftijd van negentien jaar niet bereiken.

Willem Vis.

De jongste zoon van meester Jan Vis en Catharina Maria Dekker was Willem. Hij werd in Oudkarspel geboren

op 19 september 1878. Willem haalde op jonge leeftijd al acte na acte. Vanaf 1897 noemen we achtereenvolgens: Gymnastiek, handteekenen, hoofdonderwijzer, Frans, Hoogduits, Engels, Wiskunde en Tuinbouwkunde. Op 1 september 1898 werd hij tegen een salaris van f600,- aangesteld aan een lagere school (school Lr.W., waar dat ook moge zijn) in Amsterdam. Tegelijkertijd was hij onderwijzer handteekenen wat hij tot 1903 bleef uitoefenen.

Willem trad in de voetsporen van vader Jan toen hij bij besluit van de gemeenteraad van Oudkarspel als hoofdonderwijzer werd benoemd op 28 oktober 1902. Aan de benoeming was een stemming door de gemeenteraad van Oudkarspel voorafgegaan. De rivaal van Vis was ene Hoekstra. Van de in totaal zes uit te brengen stemmen waren er drie voor elk. Ook een herstemming gaf hetzelfde beeld. Het lot bepaalde uiteindelijk dat er een tweede meester Vis in Oudkarspel kwam.

Een oude foto genomen rond 1900.
 We zien van links naar rechts:
 Burgemeester F.J.J.Führop
 (burgemeester van Oudkarspel van
 1899-1904), Juffrouw Schalée
 (onderwijzeres),
 Mevr. Vogelenzang, Willem Vis, Dokter
 J.C.Vogelenzang (huisarts van 1897-
 1933) en vooraan met witte baard
 Meester Jan Vis.

Met ingang van 1 december 1912 werd hem eervol ontslag verleend wegens zijn vertrek naar Koog aan de Zaan. Daar was hij al per 1 september benoemd tot hoofd van de ULO-school, maar vanwege zijn ontslag per 1 december kon hij niet eerder aldaar beginnen.

Na Koog aan de Zaan volgde Willem Vis het hoofd van de lagere- en ULO school te Hoofddorp op. We schrijven nu inmiddels 1928.

Net als zijn vader slaagde ook Willem Vis er in zich bijzonder geliefd te maken bij de mensen en met name bij de kinderen. Toen hij op 28 februari 1937 overleed was de bevolking van de Haarlemmermeer zeer ontdaan.

We hebben de zoons Cornelis en Jan Jr. hier niet behandeld maar ook zij schijnen met het onderwijs te maken hebben gehad. Ook de echtgenote van Willem Vis stond af en toe voor de klas. We lezen namelijk dat Neeltje Vis-Bakker te Oudkarspel benoemd werd tot onderwijzeresse bij het herhalingsonderwijs voor den cursus 1910-1911.

In het voorgaande is geprobeerd een beeld te schetsen van een lange periode Vis in het onderwijs van Oudkarspel. Getracht is om de personen van met name Jan en Willem Vis weer een beetje tot leven te brengen. Er is hierbij dankbaar gebruik gemaakt van stukken die ons geschonken zijn door mevrouw Van der Heide-Vis uit Badhoevedorp, een dochter van

wijlen Willem Vis. Uit deze stukken, getuigschriften, aanbevelingen en staat van dienst, kon veel worden afgeleid. Daarnaast werd vaak mondeling aanvullende informatie gegeven door de al genoemde mevrouw Van der Heide en haar dochter. Hiervoor onze hartelijke dank.

Verdere bronnen:

- Bev.reg.Oudkarspel, Geb.huw.overl.reg. Regionaal Archief Alkmaar.
- 'Het dorpsleven van de Langedijk', door Glas, Kool en Zeeman, Hoorn 1971.
- 'Van Otterplaat tot Groenveldsweid' 1e jaargang 1995, bladzijde 7 e.v.
- 'Het leven en werken van de familie van Jan de Wit' door J.G.Jonker, Bergen NH 1995.
- Mondelinge mededelingen van de heer J.G.Jonker te Dirkshorn, destijds verkregen van diens moeder Neeltje Jonker-de Wit.

Een bekende Langedijker, Maartje Kliffen *(door Jan IJff)*

Op dinsdag 7 mei 1918 stapte Cornelis (Kees) Kliffen het kleine raadhuis van Zuid-Scharwoude binnen. "We hewwe d'r een dochter boi kregen," zei hij, "dat kom ik effen angeve." De ambtenaar pakte zijn pen en het geboortenregister en zei:

"Kom maar binnen, Kliffen. Je hebt toch zeker wel twee getuigen meegebracht?"

Dat was in die tijd nog nodig, alhoewel het een oude en nietszeggende gewoonte was. De getuigen hadden in de meeste gevallen het kind nooit gezien en verklaarden met hun handtekening toch dat het was geboren.

"Jazeker," zei Kliffen, "die benne anwezig." Daar zaten ze dan; Cornelis Kliffen en als getuigen de herbergier Pieter Kramer en de kruidenier Jacob de Bakker, beiden burens van de Kliffens.

"'t Is guster geboren, dat was op 6 maai," verklaarde Kliffen, "en ze moet Maartje hiete." Zo gebeurde het dat Maartje Kliffen als dochter van Cornelis Kliffen en Aagje Glas werd ingeschreven in het register van de Burgerlijke Stand van Zuid-Scharwoude.

Vermeldenswaard is dat ze in haar jeugd altijd Marie werd genoemd en op latere leeftijd weer Maartje, wat dus haar juiste naam was.

Jeugdjaren.

Al heel gauw werd duidelijk dat ze van zingen hield, want achter de poppenwagen zong ze alle operette-liederen na die toen in die tijd populair waren. Een zangstudie was iets dat wel eens door haar hoofd flitste, maar daar bleef het dan ook bij. Vader was een kleine tuinder zonder veel geld en studiebeurzen bestonden niet in die tijd.

Ze had echter geluk. Op een bruiloft in De Roode Leeuw in Zuid-Scharwoude zong zij, begeleid door Neltje Kramer op de piano, een lied. Dit hoorde de houthandelaar Jan Eecen uit Oudkarspel en hij nam toen voor Maartje, zoals ze van toenaf werd genoemd, een geweldig besluit. Maartje, net 15 jaar jong, reisde met Jan Eecen naar Amsterdam. Na wat voorbereidingen werd ze toegelaten tot het Amsterdams Muzieklyceum.

In het eerste oorlogsjaar 1940 studeerde ze af aan het Conservatorium, mede dankzij de financiële steun van Jan Eecen.

Zingen in oorlogstijd.

Het was een beroerde tijd om als zangeres te beginnen aan een serie optredens. In die tijd was Nederland bezet door de Duitsers en elke artiest was verplicht om lid te worden van de door de Nazi's ingestelde Cultuurkamer. Dit was iets wat Maartje beslist niet wilde. Plaatselijk gaf ze wat concerten en in 1941 werd ze gevraagd voor een hoofdrol in het zangspel 'Florimont, de zwervende zanger'. Deze operette werd gecomponeerd door Herman Zaal, de in Broek op Langedijk opgegroeide directeur van de operettevereniging 'Caecilia' uit Noord-Scharwoude. Als bijzonderheid is nog te vermelden dat het verhaal en de teksten van deze operette werden geschreven door de dichter, schrijver en wat al niet meer Jan van

Alfen uit Zuid-Scharwoude. Het zal bekend zijn dat dit de artiestennaam was van Roelof Menkveld.

Het werd een bijna totale Langedijker aangelegenheid, want de heer Luuk Uipkes, die al jaren werkzaam was bij Hart's zuurkoolfabriek, voerde de regie. De kennismaking tussen Maartje Kliffen en Luuk Uipkes was blijkbaar zeer goed, want een paar jaar later gingen ze trouwen.

Een jeugdfoto van Maartje Kliffen met een vel bladmuziek.

Een tragische bijzonderheid is nog te vermelden over haar tegenspeler uit de operette 'Florimont', de prachtige tenor Michel Gobets van de Amsterdamse Opera. Hem werd later verboden om op te treden omdat hij jood was. Enige tijd later werd hij weggevoerd naar Duitsland en is als zovelen nooit meer teruggekomen. Zulke gebeurtenissen blijven een eeuwige schande

Zangcarrière.

Zeer veel opera's heeft Maartje Kliffen voor de radio gezongen, maar op het toneel is een optreden er nooit van gekomen. Haar bril, die ze onmogelijk kon missen, belette dat. Lenzen waren in die tijd nog niet mogelijk.

In haar eerste radio-optreden (van TV was nog geen sprake) zong ze de aria van Agate uit 'Der Freischütz' van Carl Maria von Weber, tezamen met het Omroeporkest. Dit was slechts het begin van een grote reeks van concerten, oratoria en liederen-recitals. Heel Nederland trok ze door. Dat ze een mooie stem had werd bewezen in 1948, toen ze meedeed aan het Internationale zangconcours in Scheveningen, dat plaatsvond in het Kurhaus. Van de 165 mededingers eindigde zij bij de laatste twaalf.

In 1968 stopte ze haar optredens en ging zich helemaal toeleggen op het zangdocentschap. Studenten van de Alkmaarse Volksmuziekschool werden mede door haar opgeleid voor het Staatsexamen. Maartje Kliffen stond bekend om haar vakmanschap en was voor haar leerlingen niet de gemakkelijkste. Een goede stem hebben is geen verdienste, die krijg je cadeau. Het goed gebruiken en het op muzikale wijze uitdrukken in een aria is veel belangrijker. Een instrument als de piano of de viool staan veel verder van je af dan het instrument dat de menselijke stem heet. Daar kun je je hart in laten spreken. Ook moet

een zanger of zangeres een heel goede conditie hebben. Zingen is lichamelijk en psychisch een behoorlijk zwaar beroep.

Pensioen.

In 1983 vond ze het welletjes en zette een punt achter haar beroep als zangdocente. Haar studenten boden haar een schitterend afscheidsconcert aan. Naar aanleiding daarvan schreef Annette Snaas een korte levensbeschrijving van Maartje Kliffen, waaruit in dit artikel enkele fragmenten zijn verteld.

Onder haar studenten bevonden zich bekende namen, althans voor de Langedijker operetteliefhebbers, zoals Iepje Musch en Karin van de Bos, maar ook de bekende Gerda van Zelm.

Over haar altijd nog hoorbare Westfrieze accent geeft Maartje zelf een mooi antwoord. 'Je hoeft de streek waar je vandaan komt niet te verloochenen. Ik hou van dit land en vooral van de Westfrieze humor. Van oudsher werken de Westfriezen op het land en met de natuur. Daarom hebben ze iets natuurlijks over zich. Dat vind ik een pluspunt voor deze mensen.'

Fotograaf Niestadt in Zuid-Scharwoude *(door Cor Oudendijk)*

In het boekje 'De familie Niestadt' van P. Dekker (Pirola, december 1993) wordt uitvoerig de van oorsprong Duitse familie Niestadt besproken. Oorspronkelijk waren de Niestadten kleermaker, maar later werden zij vooral bekend als fotografen. De gebroeders Niestadt startten in eerste instantie hun foto-atelier in Sint-Maartensbrug. Al spoedig duikt de naam Niestadt op in Dirksborn en later aan de Hoep (nu Molenstraat) in Schagen. We spreken nu van de periode rond de eeuwwisseling. Kort na 1900 kwam de fotozaak aan de Lage Zijde (Gedempte

Gracht) in Schagen.

We komen nu bij een voor Langedijk interessant tijdvak. Het blijkt namelijk dat het Schager foto-atelier rond 1904 een filiaal opende in Zuid-Scharwoude. Dat dit niet zomaar uit de lucht gegrepen is blijkt uit een fotostempel op de achterkant van een portret uit die tijd. Het Langedijker filiaal schijnt rond 1909 weer te zijn opgeheven toen er aan de Goudsbloemgracht in Medemblik een vestiging werd geopend.

De achterkant van een foto genomen door Niestadt, met daarop de aanduiding van het filiaal te Zuid-Scharwoude.

Met een motor met voorspan reden Wilhelm Heinrich Niestadt en Maaïke van Rijswijk van Schagen naar Zuid-Scharwoude. (illustraties overgenomen uit het boekje 'De familie Niestadt')

Eerst konden wij niet uitvissen waar in Zuid-Scharwoude de firma Niestadt een filiaal moest hebben gehad. We gingen een beetje zitten speculeren. De zoon van de oprichter Niestadt heette Wilhelm Heinrich Niestadt, geboren in 1879 te Sint-Maartensbrug. Hij trouwde in 1903 met Maaïke van Rijswijk uit Anna Paulowna. Maaïke was een dochter van de schoenmaker Lubertus van Rijswijk en Maartje Kistemaker. Nu woonde destijds in Zuid-Scharwoude de timmerman Bertus van Rijswijk, gehuwd met Maartje Berkhout, een dochter van de schilder Pieter Berkhout. Het zou heel goed mogelijk zijn dat het foto-atelier geen op zichzelf staande winkel was, maar dat men op de kiek ging in iemands achterkamer. Bertus (of eigenlijk Lubertus) van Rijswijk was een broer van genoemde Maaïke Niestadt-van Rijswijk. Hij kan er best de hand in gehad hebben

dat er een filiaal in Zuid-Scharwoude werd geopend. De heer Jan Marsman uit Noord-Scharwoude bracht uitkomst. Bij een bezoek aan zijn vader, die tegen de 100 loopt, liet hij het mogelijke bestaan van het foto-atelier van Niestadt terloops vallen. Wat bleek, vader was als jochie van een jaar of vijf door Niestadt op de kiek gezet. Dit moet in 1903 zijn geweest. Hij wist ook de plaats nog waar het portret was gemaakt, een boetje staande tussen café De Roode Leeuw en de latere winkel van Jacob de Bakker. Het schuurtje is nog niet zo lang geleden gesloopt. Vermeldenswaard is nog dat het atelier ook op zondag geopend was. Zo zien we maar weer dat een schijnbaar onoplosbaar raadsel toch nog kan worden opgelost.

Korenmolenaars en Gorters te Noord-Scharwoude

(door J.P.Geus, Capelle ald IJssel).

In Noord-Scharwoude bestaat ook nu nog de Molenkade. Het betreft een voormalig eiland ten westen van het dorp waarop tot 1919 de Langedijker korenmolen heeft gestaan. In vroeger jaren stond op het oostelijk deel van dat zelfde eiland ook nog een gorterij en het water tussen dat eiland en de Dorpsstraat was daardoor ook wel bekend als het Gortersdiepje.

In 1981 heeft de heer H.Schoorl over de korenmolen en de daarbij staande gorterij reeds een artikel geschreven in het jaarboek van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland. Beide maalderijen, de één met windkracht en de ander met paardenkracht, waren tijdelijk eigendom van de familie Schoorl. Het artikel eindigt nadat deze familie de gebouwen in 1732 had verkocht en naar elders is vertrokken.

Het hiernavolgende verslag betreft het tijdvak van de eigenaren die daarna de bedrijven hebben voortgezet. Het gaat vooral om de families Sijpheer en De Geus, welke tot de geslachten van mijn voorouders hebben behoord.

De gorterij, ook wel grutterij.

Jan Cornelisz Gorter verkocht op 17 mei 1732 een woonhuis, gorterij en schuur, gelegen aan de West-Burgsloot (*Gortersdiepje/Voorburggracht red.*) te Noord-Scharwoude, voor f 2000,- aan Jacob Jansz Sijpheer. het gortersgereedschap en de paarden werden afzonderlijk verkocht. Jacob Sijpheer kwam uit De Rijk en was aldaar onder huwelijks voorwaarden getrouwd op 27 juni 1730 met Guurtje Dirks Bent. Het gezin kwam na aankoop naar Noord-Scharwoude om aldaar het gruttersvak uit te oefenen. Jacob Sijpheer overleed op 24 mei 1755 en werd in de kerk van Noord-Scharwoude begraven. Zijn weduwe, Guurtje Bent, zette het gruttersbedrijf voort. Zij had een gezin met tien kinderen waarvan de oudste, een dochter, toen 24 jaar oud was.

Haar oudste zoon Dirk, geboren circa 1733, was later secretaris van Noord-Scharwoude.

Uit een codicil van 20 mei 1780 blijkt dat hij tevens

boer was. Hij bezat land, koeien en schapen, maar tevens een houtschuur met timmergereedschap en spijkers en ijzerwaren in de winkel. Hij trouwde op 9 mei 1753 met Trijntje Ootjers Outcarspel. Zij overleed op 1 maart 1775. Dirk hertrouwde daarna op 10 september 1776 met Antje Jans van Twuyver, weduwe van Claas Cornelisz Molenaar, laatstelijk korenmolenaar te Noord-Scharwoude. Dit echtpaar komt verder nog ter sprake bij de behandeling van de korenmolen.

De zoons Jacob en Jan zullen Guurtje Bent verder in de grutterij wel hebben geholpen. Zij heeft op 17 februari 1770 nog een testament gemaakt en daarbij deze zoons extra bedacht. Ze bepaalde dat haar zoon Jan Sijpheer 'de grutterij met het huis, schuur en erf, daar zij nu in woont, na haar overlijden in eigendom zal verkrijgen voor f 5000,- met het recht om op het erf 'Het Cos' een wagenhuis met berging te bouwen tot berging van een wagen en chees.' Voor de grutterij-inventaris, bestaande uit paarden, wagen, chees, tuigen, schuitje, kruiwagen en de laden, maten, zakken, kuipen en zeven en wat verder toebehoorde moest nog eens f 1000,- worden betaald.

Haar zoon Jacob kreeg vooraf voor zijn trouwe dienst f 1000,- en twee stukjes weiland. Hij mocht ook het huis 'Het Cos' met erf en tuin tegen taxatiewaarde overnemen. Het huis met de naam 'Het Cos' stond schuin tegenover de gorterij aan de huidige Dorpsstraat. Als Jan vóór zijn moeder zou komen te overlijden zou dit prélegaat komen te vervallen en kreeg Jacob in plaats daarvan de grutterij.

Guurtje Bent overleed op 14 maart 1770 en werd bij haar man in de kerk te Noord-Scharwoude begraven.

Een kadastraal stukje Noord-Scharwoude uit 1825. Aan de Molensloot zien we op nummer 356 de korenmolen en op 355 het bijbehorende molenhuis. Op nummer 353 de gorteriej. Als eigenaar van molen en huis vermeldt het kadaster molenaar Pieter de Geus. Als eigenaar van de gorteriej wordt grutter Albert Sijpheer genoemd. Aan de overkant van de Dorpsstraat op nummer 61 het huis 'Het Cos', ook eigendom van Albert Sijpheer. Op de plaats van het Cos is nu de ingang van de Willem de Zwijgerstraat.

De volgende generaties Sijpheer als grutter.

Na het overlijden van zijn moeder nam Jan Sijpheer op 7 mei 1770 de grutterij met huis e.d. over van zijn mede-erfgenamen. In de transportacte staan de rechten en plichten van de korenmolen en de grutterij nog eens uitvoerig vermeld. De grutterij lag omtrent het midden van het dorp over de Westburgsloot (Voorburggracht red.), belend Claas Molenaar (eigenaar van de korenmolen) ten westen, Pieter van Borsselen ten zuiden en de molengang ten noorden. De gang of het pad, benoorden de grutterij en het huis, lopende vanaf het molenweidje tot aan de Heerestraat (Dorpsstraat red.) met de brug over de Burgsloot behoren tot een gemeenschappelijke overgang, ook met paarden en koebeesten, zo voor de eigenaars van de korenmolen als van de grutterij en moeten inclusief de schoeiing voor gezamenlijke rekening worden onderhouden.

Jan Sijpheer trouwde voor de eerste keer te Noord-Scharwoude op 15 juni 1770 met Aechtje van Twuyver, gedoopt te Zuid-Scharwoude als dochter van Jacob van Twuyver en Antje Vroon. Zij overleed, volgens de impost (belasting) op het begraven, op 31 mei 1771 tijdens of kort na de geboorte van hun kind Aagtje.

Jan Sijpheer trouwde voor de tweede keer te Noord-Scharwoude op 10 juni 1773 met Vrouwtje Mul, gedoopt te Nieuwe Niedorp als dochter van Jan Mul en Geertje Huysman.

Jan Sijpheer overleed in 1775, volgens het begrafenisregister op 29 november. Na zijn overlijden zette zijn weduwe Vrouwtje Mul, de grutterij voort met haar zwager Jacob Sijpheer.

Op 3 januari 1776 werd voor Schepenen en samen-

werkingscontract gemaakt. Zij zouden het bedrijf samen exploiteren en ook samen een huishouding voeren tot één van beiden zou gaan trouwen of bij onmin of overlijden. Op 23 mei 1776 verkocht Vrouwtje Mul, geassisteerd met de voogden over de kinderen van Jan Sijpheer uit zijn eerste en tweede huwelijk, de helft van een huis, schuur en erf, zijnde een grutterij met toebehoren aan Jacob Sijpheer voor f.2672,-. Vrouwtje Mul hertrouwde op 24 mei 1778 te Harenkarspel met de weduwnaar Reyer Roos uit Tuitjenhorn.

De korenmolen.

Jan Cornelisz Gorter, die de korenmolen op 5 mei 1732 voor f 7000,- van zijn stiefvader Claas Thomas Schoorl had gekocht, verkocht die op 11 mei 1739 aan Jacob Blom, molenaar te Alkmaar, voor f 9250,-. Op 1 juli 1742 worden Jacob Blom en zijn vrouw Anna Welhem genoemd als lidmaten van de Gereformeerde kerk te Noord-Scharwoude. Jacob Blom heeft niet lang plezier aan zijn nieuwe eigendom mogen beleven. Hij overleed al in 1746. De aangifte voor 'de belasting op het begraven' werd op 9 november 1746 gedaan door Jan Cornelisz Gorter.

Anna Welhem, de weduwe dus van Jacob Blom, zal toen het bedrijf met een knecht hebben voortgezet. Zij overleed evenwel in 1749. Bij de aangifte van haar overlijden, op 7 april 1749, staat zij genoemd als 'meelmolenaressen'. Anna was eerder getrouwd geweest met een zekere Bootsman. Zij had uit dit huwelijk twee dochters, Magdalena en Alida Bootsman. Zij werden nu als erfgenamen van hun moeder voor de helft eigenaressen van de molen etc.

Noord-Scharwoude, Molenkade

1898 W. G. Levensz de Bontgat

De korenmolen zoals deze tot 1909 stond aan het einde van de Molenkade.
Nu staan hier de huizen op de hoek Molenkade/Fransepad.

Jacob Blom had uit een eerder huwelijk een dochter, Trijntje Blom, die inmiddels gehuwd was met Adriaan Pietersz Mulder wonende te Schagen. De gezusters Bootsman verkochten nu op 21 april 1751 hun aandeel in de molen en het huis aan Adriaan Pietersz Mulder, waardoor hij eigenaar werd van 6/7 deel van de molen en het huis. Het resterende deel was sinds mensenheugenis eigendom van de kerkmeesters van Broek op Langedijk.

De molen met het molenaarshuis en een perceel weiland waren vóór 1699 eigendom van de vier Langedijker dorpen. Maar omdat die gemeenschappelijke eigendom steeds tot onenigheid leidde hadden Oudkarspel, Noord- en Zuid-Scharwoude in 1699 besloten hun aandeel aan een particulier te verkopen. Broek deed daar niet aan mee en zo bleven zij voor 1/7 deel eigendom van het complex.

Adriaan Pietersz Mulder was blijkbaar niet voornemens de molen zelf blijvend te exploiteren. In december 1751 werd de molen bemalen door een zekere Arien Aldertsz, die wellicht eerder al in dienst van de weduwe van Jacob Blom was geweest.

Op 23 februari 1752 verkocht Adriaan Mulder de molen etc. voor f 9300,- aan Grietje Cornelis, weduwe van de Koedijker meelmolenaar Cornelis Claasz Molenaar. Hun enige kind Claas Cornelisz Molenaar bemaalde toen de korenmolen te Koedijk. Hij trouwde op 9 november 1755 in de kerk te Koedijk met Antje Jansdr van Twuyver uit Noord-Scharwoude. Vermoedelijk heeft het jonge paar zich toen bij de molen in Noord-Scharwoude gevestigd. De molen aldaar had namelijk een veel grotere klantenkring dan die in Koedijk, waardoor het een betere bron van inkomsten geweest zal zijn.

De molen in Koedijk werd daarna verpacht en was in de jaren 1758 en 1759 in gebruik bij Ruth Hendriks

van Campen. Claas Cornelisz Molenaar verkocht de molen op Koedijk op 27 mei 1762 met huis en werf voor f 5000,- aan Cornelis Kunst.

Claas Cornelisz Molenaar overleed, volgens het impostregister te Noord-Scharwoude op 5 juli 1775. Of hij misschien lang ziekelijk is geweest of andere bezigheden had is niet bekend, maar op een lijst van molenaars uit de eerste maanden van 1767 staat Ruth Hendriks van Campen als molenaar te Noord-Scharwoude vermeld.

Antje van Twuyver, de weduwe van Claas Cornelisz Molenaar, trouwde op 10 september 1776 met de weduwnaar Dirk Sijpheer. Zij zette het muldersbedrijf voort en had daartoe steeds één of meer knechten in dienst. Eén van die knechten was Pieter de Geus, geboren te Sint Maarten circa 1755 en zoon van Jacob de Geus en Hillegonda Tol. Pieter trouwde op 26 augustus 1781 met Maartje Sijpheer, dochter van Dirk Sijpheer en Trijntje Ootjers (zie onder de gorteriej, red.) Doordat haar vader als weduwnaar met de eerder genoemde Antje van Twuyver was getrouwd, was Maartje Sijpheer een stiefdochter van de eigenaresse van de korenmolen.

Antje van Twuyver bepaalde in haar testament van 10 augustus 1784, dat Pieter Jacobsz de Geus, knecht op haar molen, bij haar overlijden de molen met het molenaarshuis en het daaraan gelegen land groot 1 gars en 7 snees, uit de boedel zou kunnen kopen voor f 8000,-. Zij overleed, blijkens haar grafzerk in de kerk te Noord-Scharwoude, op 20 november 1819 in de ouderdom van 86 jaar en 2 maanden. Maar zolang heeft ze Pieter de Geus niet laten wachten. Ze verkocht de molen met toebehoren op 1 augustus 1804 voor de al eerder genoemde f 8000,- aan haar knecht Pieter, de man van haar stiefdochter Maartje Sijpheer.

De Fortuin.

Rond 1830, bij de voorbereiding voor het instellen van het Kadaster, werden voor het vaststellen van de grondbelasting diverse molens bezocht en beschreven. Over de molen in Noord-Scharwoude werd toen o.a. geschreven: 'Kadastraal bekend sectie B nr.356, molenaar Pieter de Geus. Stenen molen genaamd "De Fortuin". Twee paar maalstenen die gelijktijdig kunnen werken. Molen in goede staat en gunstig gelegen.' In deze aantekening komt voor het eerst de naam "De Fortuin" naar voren. In later jaren is er meer sprake van " 't Fortuin"

Maartje Sijpheer overleed op 30 september 1832. Haar man, Pieter de Geus, overleefde haar nog bijna tien jaar en stierf op 2 augustus 1842.

Op 22 februari 1843 verkochten hun kinderen en erfgenamen '6/7 in een stenen windkorenmolen met het daarbij behorende huis en erf en een stukje weiland, alles gelegen te Noord-Scharwoude en kadastraal bekend onder sectie B nrs 354, 355 en 356', aan hun broer en mede erfgenaam Hillebrand de Geus. Hij was geboren in Noord-Scharwoude op 28 mei 1798 en overleed daar ook op 26 november 1871. De molen met woonhuis, erf en bouwland werd op 14 oktober 1868 door hem openbaar verkocht in de herberg 'De Burg' te Noord-Scharwoude.

Nieuwe eigenaren.

Koper werd Cornelis Wijn, landman te Alkmaar, voor in totaal f 5454,75. Bij deze verkoop is er voor het eerst geen sprake meer van 6/7 deel, zodat nu het volle eigendom werd verkocht. Het is niet duidelijk hoe het 1/7 deel van de kerkmeesters van Broek op Langedijk werd verkregen. Cornelis Wijn, geboren op 3 januari 1815, heeft de molen zelf bemalen. Hij overleed in Noord-Scharwoude op 7 juli 1876. Hij was al weduwnaar toen hij op 1 april 1860 trouwde met Maartje de Geus, dochter van Dirk de Geus en Maartje Schoorl en kleindochter van de vroegere molenaar Pieter de Geus.

Na het overlijden van Cornelis Wijn werd het molencomplex op 26 oktober 1876 in het openbaar verkocht. Koper werd nu Willem Bos, korenmolenaar te Hoogwoud. Hij kocht het voor een totaalbedrag van f 6696,- voor zijn zoon Evert Bos, molenaarsknecht te Barsingerhorn.

Evert Bos, geboren op 12 juli 1852 in Hoogwoud, was op 26 april 1876 te Heerhugowaard getrouwd met Theodora Margaretha Mulder. Hij overleed op 31 maart 1898 en bij scheiding van zijn nalatenschap, op 27 augustus van dat jaar, werd de molen met het molenhuis en de paardenboet etc. toebedeeld aan zijn weduwe.

De weduwe Bos-Mulder verkocht het geheel op 9 december 1904 aan haar zoon Gerrit Bos, geboren op 22 juli 1884, die het bedrijf nog een aantal jaren heeft voortgezet.

Uiteindelijk verkocht Gerrit Bos, als korenmolenaar te Noord-Scharwoude, het gehele complex aan de landbouwer Wouter Borst, onder voorwaarde dat de opstal van de molen eigendom bleef van de verkoper.

KORENMOLEN

Noordscharwoude... Mei 19. 04

't Fortuin."

De Heer *P. Verburg*

Debet aan de Wed. E. BOS & ZONEN.

1903		
2 Sept 1008	Tarwemeel	f 6.50
2 Dec 1008	- - - -	9.00
1904		
11 Maart 1008	- - - -	9.00
		<i>20.50</i>

W. W. Geus
P. W. Bos

Een rekening voor het malen van tarwemeel uit 1904. Hier heet de molen "'t Fortuin".

De molen met de machines zouden vóór 1 mei 1919 door de verkoper verwijderd moeten zijn.

Gegevens betreffende de molen na 1800 zijn grotendeels afkomstig van mijn vriend, nu wijlen P. Boer te Alkmaar, die een enorme hoeveelheid gegevens betreffende de Noord-Hollandse molens verzameld had. november 1996, J.P. Geus.

Het laatste verloop van de molen en de maalderij.

Zoals gezegd zette de familie Bos de maalderij voort. Over deze bedrijfsontwikkelingen is nog niet veel achterhaald. De molen is in 1919 weliswaar gesloopt maar de maalderij aan het Gorterdiepje bleef nog jaren in bedrijf.

Bij de verkaveling begin jaren '70 werd in eerste instantie het molenhuis gespaard. Helaas viel ook dit huis later ten prooi aan de slopershamer. Nu rest nog slechts het oude bedrijfsgedeelte.

Een dag naar Alkmaar in 1785 (door Jan IJff).

"Volgende week," zei Klaas tegen zijn vrouw, "ben ik van plan een dag naar Alkmaar te gaan. Pak voor die dag de mand met eieren maar in, dan ga ik daarmee naar de eiermarkt. Als ik daar dan ben, ga ik gelijk door naar mijn zuster om daar erwten en bonen te brengen die ze heeft besteld. Leg mijn goeie pak maar klaar voor die dag."

Na dit gesprek stapte Klaas in z'n schuitje en ging al kloetende naar de akkers 'om de west'. Voor een rechtgeaarde Langedijker was het gehele Geestmerambacht immers 'de west'.

Toen de dag daar was ging hij, met de eieren in de mand en de erwten en bonen in een paar nette linnen zakjes, de deur uit en liep naar de sluis van Noord-Scharwoude. De sluis was zo zachtjes aan een begrip. Die was daar al sinds 1568 en was gelegen bij de Roskamsluis. Hier lag de veerschuit die naar Alkmaar voer.

Het was er ondanks het vroege uur al druk. Er waren meerdere mensen die de reis ondernamen. "Eén retour," zei Klaas tegen de veerschipper, "en ik heb nog een mand eieren en twee zakjes met erwten en bonen mee."

Jan Voogt, die in 1781 was benoemd als veerschipper, ging aan het rekenen. Eén retour, dat was vijf stuivers, een mand eieren een stuiver en de zakjes ook elk een stuiver. "Dat maakt tezamen acht stuivers," zei Jan tegen Klaas. Het was vroeger de gewoonte om in stuivers te rekenen.

Zo'n reisje naar Alkmaar daar moest men echt een dag voor nemen. 's Morgens om 6 uur vertrok de schuit, om tegen de avond weer terug te keren. De reis zelf kostte enkele uren. Een schuit, zoals de veerschuit, voortgetrokken door een paard, haalde een snelheid van hooguit vijf kilometer per uur.

Een veerschipper had in vroeger tijd een verantwoordelijke taak te vervullen. Hij zorgde voor het vervoer van alle mogelijke goederen en bood in de passagiersruimte van zijn schuit een gemakkelijk plaatsje aan de mensen die naar 'de stad' moesten. Geen wonder dat de veerdienst op Alkmaar veel belangstelling had van het publiek.

Ook de overheid bemoeide zich met de veerschipper.

AANKONDIGING

ingevolgt art. 2, 3 en 10 der wet van 23 April 1880 (Staatsblad N°. 67).

WILLEM KROON, Veerschipper te Oudkarspel,

zal dienst doen, en van af heden blijven varen met zijns

VEERSCHUIT, Snik,

als vroeger tot vervoer van reizigers, bij den aanvang der reis minstens 16 plaatsen beschikbaar hebbende, tegen 13 cents de persoon, een klein pakje bagage vrij en van goederen volgens tarief, van Oudkarspel en Noordscharwoude tot Alkmaar vice versa, en wel op onderstaande dagen en uren gedurende het geheele jaar.

Maandag en Zaterdag voorm. ten 5 $\frac{1}{4}$ ure, vertrekkende van de aanlegplaats te Oudkarspel, langs de Burggracht tot Noordscharwoude en ten 6 $\frac{1}{2}$ ure van de aanlegplaats aldaar langs de Wuyversloot, de Ringsloot van den Heerhugownard en Hoornsche Vaart tot Alkmaar, om van daar terug te keeren Maandag nam. ten 12 $\frac{1}{2}$ ure en Zaterdag nam. ten 1 $\frac{1}{4}$ ure, ligplaats Voordam.

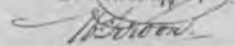
Donderdag als voren vertrekkende, doch op geen vast uur, om Vrijdag van Alkmaar terug te gaan na afloop der markt, het geheele jaar door, met uitzondering van de zoogenaande stille zes weken, 25 Dec. tot 2 Febr.

Bij besloten water wordt de schuit Maandag en Zaterdag vervangen door een wagen, uitsluitend voor vrachtgoederen, tegen den dubbelen prijs van het tarief.

Het hoofdkantoor is gevestigd te Oudkarspel, ten huize van den ondergeteekende.

OUDKARSPER, den 29sten November 1880.

De Veerschipper,

De aankondiging van 'de Veerschuit' naar Alkmaar.

Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude en Broek hadden gezamenlijk één veerschipper. Toen er in 1781 een nieuwe schipper moest worden benoemd, werd gelijktijdig ook een nieuwe instructie gemaakt voor deze functionaris. Omdat er in de loop van de jaren altijd wel eens wat mis ging, konden met zo'n nieuwe instructie de onvolkomenheden eruit worden gehaald. Er stond onder andere in dat hij verplicht was om elke vrijdag door de sluis van Broek te varen. Men moest daar immers ook een opstapplaats hebben. Ook stond er in dat hij op dinsdag en woensdag van de voor- en najaarsmarkt met de schuit naar Alkmaar moest gaan. Direct na aankomst in het dorp moest hij de brieven en couranten in de drie dorpen bestellen. 'Daar en zo het behoort' stond er uitdrukkelijk bij. De veerschipper was dus in die tijd ook nog postbesteller.

Op 29 juli 1781 ontving Jan Voogt zijn aanstelling als veerschipper. In die aanstelling stonden nog veel meer voorschriften waaraan de schipper zich had te houden, zowel wat zijn persoon betrof, alsook voor

de schuit en het personeel. Zo stond er in beschreven dat de schipper altijd 'nugter en bekwaam' moest zijn en zich altijd bescheiden moest gedragen. Verder dat hij moest hebben 'een goede, sterke en overdekte schuit, die hij ordentelijk moest onderhouden, in zoverre dat door lekkage geen hinder aan passagiers of bederf aan goederen kon worden toegebracht.' Hij moest in dienst hebben een ook al weer 'nugter en bekwaam persoon', die in staat was hem bij ziekte te vervangen.

Personen mochten kleine pakjes, mandjes en dergelijke meenemen als ze geen beletsel waren in de schuit en behoeften daarvoor niet te betalen. Maar voor koffers en grotere sluitmanden en zakken met zaad enz. moest worden betaald volgens de lijst van vaarlonden. Heel nauwkeurig was er in die lijst aangegeven wat de vrachtprijs was. Het was een heel lange lijst waarin niets werd vergeten. Om de hele lijst te publiceren zou eentonig worden, maar voor de curiositeit volgen hier enkele voorbeelden:

Voor een passagier	5 stuivers (retour)
Voor een kalf	6 stuivers
Voor een nuchter kalf	2 stuivers
Voor een vet varken	4 stuivers
Voor een mager varken	3 stuivers
Voor een mand eieren	1 stuiver
Voor een vat bier	4 stuivers
Voor een brief	2 stuivers
	(bestellen inbegrepen)

Wie had het recht deze veerschipper te benoemen? Niemand minder dan de Staten van Holland en West-Friesland bemoeiden zich er mee. Zo werd in 1787 aangesteld als veerschipper Bartholomeus Balder, nadat door de vroedschap een brief van recommandatie was gezonden aan de Staten van Holland. Men kende toen het woord 'lobbyen' nog niet, maar het bestond al heel lang.

We keren tot slot nog even terug naar Klaas, die zo vroeg aan boord stapte van de veerschuit. In Alkmaar stapte hij welgemoed van boord aan het Waagplein.

Nadat hij de eieren goed had verkocht, bracht hij een bezoek aan zijn zuster. Zij betaalde ook goed voor de erwten en de bonen. Op de goede afloop kocht hij nog een pot brandewijn met boontjes (boerenjongens) en ving de reis naar Langedijk weer aan.

Thuisgekomen vertelde Klaas, onder het genot van een glaasje, zijn belevenissen van die dag.

Klaas liep over het waagplein naar zijn zuster.

Een ULO-klas uit 1946.

Van de heer Schrieken uit Alkmaar kregen we een foto van een ULO-klas. Het jaar 1946 lijkt nog niet zo lang terug maar alle jongens op de foto zijn inmiddels ook al weer dikke zestigers. Onze dank gaat uit naar de heren R.Schrieken, A.Glas en A.Kout voor het uitpluizen van de namen. Op het laatste moment bleek er ook nog een foto van de meisjes te bestaan. Omdat er hier geen plaats meer voor was, plaatsen we die in het volgende nummer. De foto is genomen bij de oude ULO-school die achter Concordia stond. We zien:

Achter vlnr: 1.Arie Stokman, 2.Aris Kout Czn, 3.meester ?, 4.Arie Chattillon, 5.Dirk Paarlberg uit Warmenhuizen, 6.Dirk van Schoorl, 7.Meester Dullemond, 8.Gerrit Glas, 9.Theo Blom, 10.Meester Wiersma, 11....., 12.Aris Appel uit Veenhuizen, 13....uit Heerhugowaard.

Midden vlnr: 1.Wouter v.d.Heerik, 2.....Boterhoek? 3.Daan Menkveld, 4.Arie Glas, 5.Gijs Dullemond, 6.Jan Vlug (de latere wethouder), 7.Enno Mienes, 8.Jan van Dort, 9.Piet Blokker, 10.Jan de Wit** (de latere orgelman), 11.Cor Spaan.

Voor vlnr: 1. Klaas van Schoorl, 2.Reijer Schrieken, 3. PietKees van den Abeele, 4.Cees Pool, 5.Piet de Haan, 6. Willem Middelburg uit Warmenhuizen, 7.Jan Weder, 8.Jo Berkhout, 9.Jaap Reijne uit St-Pancras.

** Zie ons artikel 'Hoe het een dorpsgenoot verging'.

Reciteervereniging 't Rozenknopje.

Van onze donateur de heer Otto van Driel uit Grave ontvingen wij kopieën van een schrift van reciteervereniging 't Rozenknopje uit Broek. Daarnaast heeft de heer Van Driel alles compleet voor ons uitgetypt, inclusief alle voorgedragen stukken in 1890 en 1891. Vanwege ruimtegebrek plaatsen we hieronder de inleiding van het stuk, plus het eerste gedeelte van 1890. Voor geïnteresseerden blijft het volledige verslag in te zien in het archief van 't Regt-huis alsook een lijst van de opgevoerde voordrachten. Tevens voegde de heer Van Driel een copie bij van een dankvers van Neeltje Ottes Wit dat zij haar meester aanbood toen zij op 31 januari 1818 de school verliet. Dit vers volgt hierna.

Drie generaties.

Bijgaande tekst stamt uit een schrift dat ik van mijn tante Klari (Klaasje Koedijk, geboren en getogen in

Broek op Langendijk) kreeg toen bleek, dat mijn hobby, genealogie, geen ééndagsvlieg was. Ik was met deze hobby begonnen op haar 80e verjaardag (26 september 1981), omdat ik in dat weekend zowel mijn ouders als de ouders van mijn vrouw zou ontmoeten. Al die jaren had zij dit schrift bewaard.

Ik vind het extra leuk, omdat ook mijn ouders (Trijntje Koedijk, uiteraard ook geboren en getogen in Broek, en Frans van Driel) elkaar via de voordrachtskunst hebben ontmoet. En dat terwijl mijn vader al eens tegen een vriend had gezegd: "die vrouw daar zou ik mee willen trouwen". Nou wordt dat wel meer gezegd, maar in dit geval keek hij naar een foto van mijn moeder in de NCRV gids van begin van de oorlog. Deze foto stond daar omdat mijn moeder voor de radio zou voordragen.

Mijn vrouw en ik hebben elkaar ontmoet via toneelspele, dus het zit wel heel sterk in de familie. Daarom heeft dit schrift voor mij een heel bijzondere waarde. Ik hoop dat ook U van de sfeer, die van meer dan een eeuw geleden al lezend overkomt, zult genieten.

Veel plezier,
Otto P. van Driel

Reciteervereeniging 't Rozenknopje

Maandag 14 April 1890 werd door eenigen leden der Jongelingsvereniging alhier een reciteer Vereeniging opgericht onder den naam van "t Rozenknopje". Aan dezen vereeniging traden toe als leden Mr C. Hoogendoorn, C. Glas, P. Koedijk, A. de Bree, J. Glas, A. Schoon Szn, J. de Does, A. Schoon Kzn.

Daarna werd een bestuur gekozen bestaande uit Prec., Vice Prec, Secr. en Penningm. waartoe de vier eerstgenoemde werden gekozen. Daarna werd er een reglement opgemaakt hetwelk de volgende vergadering werd voorgelezen door de Precident en door de leden goedgekeurd en de kontrebutie beliep 24 cents.

14 April tot 28 Juli 1890

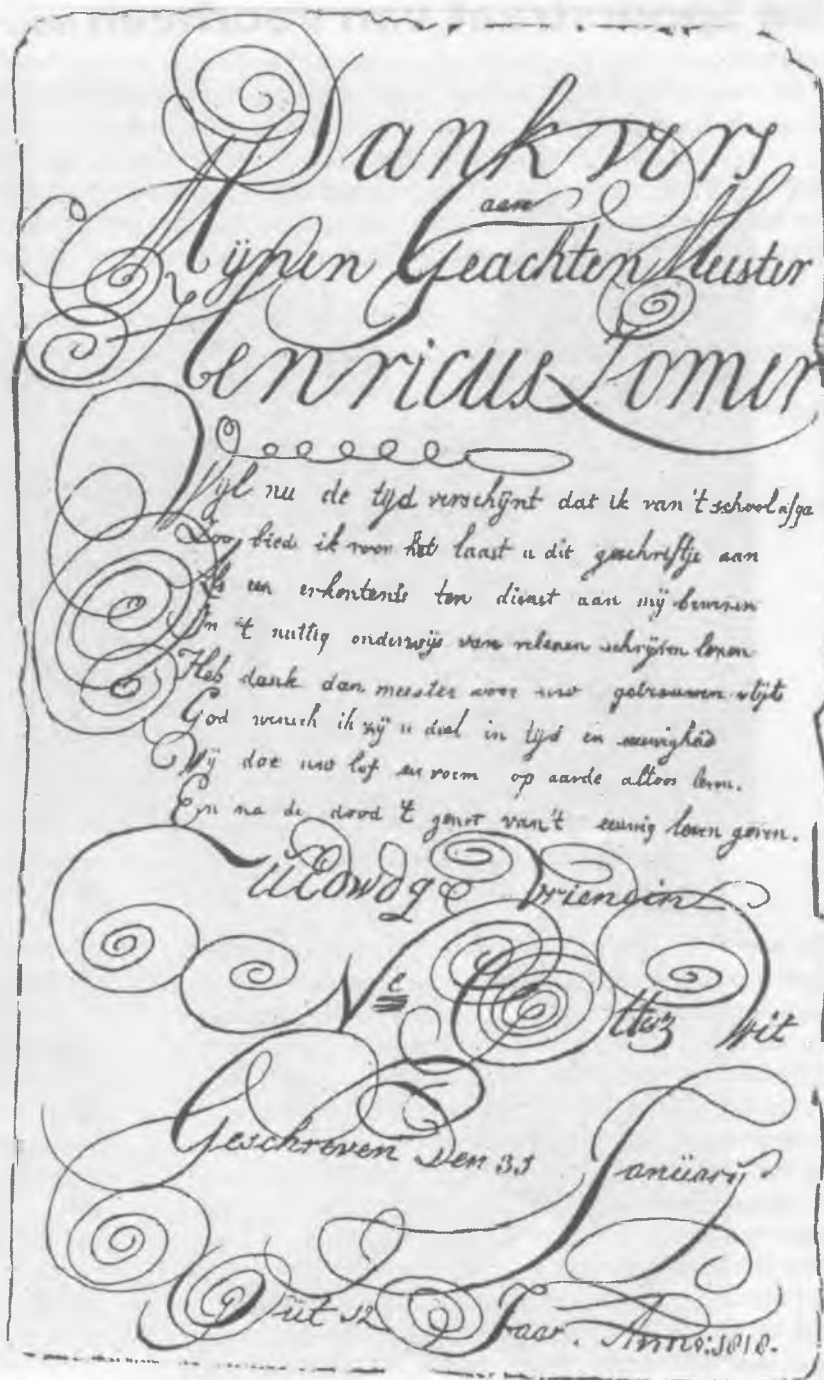
Gedurende dezen tijd werden 16 vergaderingen gehouden. De opkomsten der leden vrij wel getrouw. Gedurende dezen tijd werden de volgende voor-drachten gereputeerd:

(Omwille van de leesbaarheid is de volledige opsomming, welke door de heer Van Driel integraal was vermeld, hier weggelaten. We noemen er een stuk of wat. red.)

"Geuzelieder", "Bij de Jaarsverwisselingen", "De beste Vriend", "De Cholera", "Hagar", "Noord licht", "De ondergang van Sodom en Gomorra", Deze allen zijn gedichten uit Bloemlezing uit eigen bodem., "Een vaste Burgt is ons de Heer", "De knorrepot", ("Samenspraak tussen 2 personen), "Dood van Julianus de Afvallige", "De Schietblaasbalk".

Rekening en verantwoording van Secretaris en Penning:

De contributiën beliepen tezamen	f 3.75
Aan verschillende uitgaven	f 3.16
Sluiten wij met een batig saldo van	f 0.59

Nagezien en in orde bevonden,
C. Glas President
P. Koedijk Secretaris

De Spoorstraat van voorheen (door Jan IJff).

De Spoorstraat naar het westen toe met links café De Hut.

De niet rasechte, of de wat jongere Langedijkers zullen met wat verbazing naar deze plaatjes kijken, als ze horen dat dit de Spoorstraat is. Het is een straat op de grens van de dorpen Oudkarspel en Noord-Scharwoude, zoals die was in de jaren rond 1900.

Velen zullen denken, wat jammer dat dit allemaal zo is veranderd. Zulke plekjes zie je bijna nergens meer. Ze hebben gelijk, want mooie plekjes zijn zeldzaam. De Spoorstraat, later zo genoemd omdat hij leidde naar het station Noord-Scharwoude, werd vroeger 'Het Wegje' genoemd. Wel een aanvaardbare naam wanneer we bedenken dat dit aan de gehele Langedijk de eerste en enige zijstraat was. Allereerst sprak men van 'De Nieuwe Weg', maar toen bleek dat deze toch wat kleiner uitviel dan men had gedacht, werd 'Het Wegje'.

In de eerste tijd was er nauwelijks sprake van een weg. Het was een verbinding tussen de Roskambrug en de Dorpsstraat, welke bestond uit een zogenaamde kleiweg. Je kunt beter spreken van een enigszins vlak en hard gemaakte akker. Als we goed kijken naar de foto's kunnen we duidelijk zien dat de straat een akker is geweest met aan weerszijden een slootje. Op de daarnaast liggende akkers werden van lieverlee de huizen gebouwd, die daardoor alleen maar over een bruggetje te bereiken waren. Dit alles bij elkaar maakte het tot het schilderachtige geheel waarbij we onwillekeurig denken, was het maar zo gebleven.

Wie eens een rondritje maakt door West-Friesland en toevallig in Opperdoes vlak bij Medemblik terecht komt, zal daar nog een dergelijk plekje aantreffen met talloze bruggetjes. Het zou dus wel mogelijk geweest zijn om het te behouden maar men dacht er hier toen anders over. Al heel lang voor de verkaveling

zijn de slootjes gedempt, de bruggetjes gesloopt en alle bewoners waren er toen blij mee.

Over geen enkele straat in Langedijk is zo veel gekibbeld in de raadsvergaderingen als over deze straat. Het was namelijk een gezamenlijke straat van Noord-Scharwoude en Oudkarspel. De gemeentegrens van de toen nog zelfstandige gemeenten liep oost-west precies door het midden van de straat. Het laat zich raden dat dit veel moeilijkheden opleverde, vooral bij het onderhoud van de weg. Over het plaatsen van een straatlantaarn of een kuil, toevallig midden in de weg, kon men uren debatteren.

Op één van de foto's zien we links het oude café 'De Hut' op de plek waar nu 'De Buizerd' is gebouwd. De laatste is nu evenwel een modern hotel-restaurant. De vroegere herberg 'De Hut' was maar klein maar toch wel gunstig gelegen, vooral voor de verkoop van sterke drank per fles, of zoals het vroeger ging per kruik. Tegenwoordig koopt iedereen frank en vrij zijn fles jonge klare of cognac, maar dat was vroeger anders. Dat moest altijd een beetje stiekem worden gekocht. Men wilde niet weten voor de burens of anderen dat er drank in huis werd gebruikt. Nu misschien een beetje een bekrompen idee, maar het was nu eenmaal zo. Wie met een boodschappentas uit een café kwam was al verdacht. Voor dergelijke inkopen was 'De Hut' een prima gelegenheid. Niet veel mensen op de buurt en van verschillende kanten ook goed per schuitje te bereiken.

In zo'n schuitje kon je heel best wat wegmoffelen of doen alsof het een waterkruik was.

Een opname van 't Wegje rond 1900. Een gezellige straat met veel volk op de weg.

De Spoorstraat is lange tijd een gezellige en op zichzelf staand buurtje geweest. Voor inkopen behoefde men echt de straat niet uit. Er was letterlijk van alles te krijgen.

Daar waren om te beginnen de kruidenier Aris Meereboer, de kapper Cor Langedijk en de smid Klaas Nap. Vier slagers had je op de Spoorstraat, Kuilboer, Jongsma, Mors en Van Zonen. Drie bakkers, te weten Kaij, Hand en Blankendaal. De laatste verkocht in de zomer nog ijs ook. Naast de melkboer Van Rijn had

je ook nog groentenboer Peijs die tevens een snoepwinkel had. Bloemisterij Ligtenberg, timmerman Arie Zuidscherwoude en schilder Rezelman maakten de middenstand vol.

Het is niet te geloven dat al die zaken daar konden bestaan, maar ze hadden hun ventwijk dan ook ver het dorp in. Maar het is hen allen echter precies zo vergaan als de bruggetjes en de slootjes, ze zijn allemaal verdwenen.

Brood-, Koek- en Banketbakkerij,

Spoorstraat 15

Levert U goede kwaliteit en goedkoop
Brood-, Koek en alle soorten Gebak.
Eet onze COCOSKRANZEN : 4 cent.

⚡ Aanbevelend, W. KAIJ, Oudkarspel. ⚡

H LIGTENBERG,

levert alle soorten Bloemen en
Kamerplanten. — Tevens aan-
leg en onderhoud van Sier- en
Vruchtboomen.

Tulper, Bloemist, Boomkweker, Spoorstraat, Oudkarspel.

Uraagt steeds Kuilboer's Fijne Vleeschwaren

en Worstsoorten. — Uitsluitend eigen fabri-
kaat. — Machinaal uitgesneden.

Electr. Vleeschhouwerij en Spekslagerij,

P. KUILBOER Pz., Spoorstraat, OUDKARSPEL.